

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет права, публічного управління та національної безпеки
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Омелькович Світлани Петрівни

УДК 159.947.5

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Мотивація навчання здобувачів вищої освіти
Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістра психології.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ С.П. Омелькович

Керівник роботи:

Науковий консультант:

Гречуха Ірина Анатоліївна
доктор філософії (спеціальність
«Психологія»), доцент кафедри
психології

Житомир – 2025

Висновок кафедри

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _____ від « ____ » _____ 20__ року

Завідувач кафедри

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(науковий ступінь, вчене звання)

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти

_____ захистив (ла)
(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Омелькович С. П. Мотивація навчання здобувачів вищої освіти. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 053 «Психологія», ОПП «Практична психологія». – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню мотивації навчання здобувачів вищої освіти. На основі аналізу вікових особливостей розвитку особистості у юнацькому віці та віці ранньої дорослості, встановлено, що під час навчання у вищому навчальному закладі студенти спрямовані на оволодіння різних професійних умінь та навичок. Провідним мотивом навчання є прагнення особистої реалізації в процесі професійного розвитку.

Зафіксовано відмінності у мотивації студентів залежно від курсу навчання. Дійсно, можна припустити, що на початкових етапах (1-2 курси) мотивація зосереджена на самому процесі навчання, адаптації до нового середовища та закріплення базових знань. Зі збільшенням курсу навчання (3 курс) студенти починають більше інтегрувати навчальні мотиви з особистими і професійними мотивами.

Було з'ясовано, що якщо подивитися на цей процес через призму психосемантичного підходу В.Ф. Петренка, можна сказати, що студенти поступово розширюють і структурують свою систему знань, додаючи нові рівні мотивації, що демонструє їх особистий і професійний розвиток.

Ключові слова: мотивація, мотивація навчання, здобувачі вищої освіти, навчальні мотиви, особистісні мотиви, професійні мотиви.

SUMMARY

Omelkovich S. Motivation of training of higher education applicants. - qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 053 "Psychology", OPP "Practical Psychology". - Polissya National University, Zhytomyr, 2025.

Qualification work is devoted to the study of the motivation of training of higher education applicants. On the basis of analysis of age characteristics of personality development in adolescence and age of early adulthood, it was found that while studying at a higher education institution, students are aimed at mastering various professional skills. The leading motive for learning is the desire for personal realization in the process of professional development.

There are differences in students' motivation depending on the course of study. Indeed, it can be assumed that in the initial stages (1-2 courses) motivation is focused on the learning process, adaptation to the new environment and consolidating basic knowledge. With the increase in the course of study (3rd year), students begin to integrate more educational motives with personal and professional motives.

It was found out that if you look at this process through the lens of the psychosemantic approach V.F. Petrenko, it can be said that students are gradually expanding and structuring their knowledge system, adding new levels of motivation that demonstrates their personal and professional development.

Keywords: motivation, motivation of learning, higher education applicants, educational motives, personal motives, professional motives.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	10
1.1. Визначення понять «мотив» та «мотивація».....	10
1.1.1. Визначення понять «мотив» та «мотивація» у зарубіжній психології.....	10
1.1.2. Визначення понять «мотив» та «мотивація» у вітчизняній психології.....	14
1.2. Мотивація навчальної діяльності здобувачів вищої освіти	17
1.2.1. Вікові особливості мотивації діяльності здобувачів вищої освіти.....	17
1.2.2. Мотивація навчальної діяльності здобувачів вищої освіти	19
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ, МЕТОДИКА ТА ПРОЦЕДУРА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	24
2.1. Методологічні засади дослідження мотивації навчальної діяльності студентів ВНЗ.....	24
2.2. Методи, методика і процедура дослідження мотивації навчальної діяльності студентів ВНЗ.....	28
Висновки до розділу 2.....	29
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	30
3.1. Дослідження мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти 1 та 2 курсів навчання.....	30
3.2. Дослідження мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти 3 курсу навчання	36
Висновки до розділу 3.....	39
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ.....	48

ВСТУП

Актуальність дослідження. Формування мотивації студентів до навчально-пізнавальної діяльності є основною проблемою сучасної вищої освіти, що набуває особливої актуальності в контексті змін у змісті навчання. Суспільні запити висувають перед університетами завдання підвищення якості освіти та виховання, а також підготовки конкурентоспроможних випускників. Процес формування мотивації охоплює розвиток у молоді ціннісних орієнтацій, встановлення ієрархії пріоритетів, які відповідають соціальним нормам українського суспільства, а також стимулювання активної поведінки, що демонструє інтеграцію усвідомлених і реальну дію мотивів.

Мотивація до навчання є багатовимірним утворенням, що зазнає змін. На неї впливають сукупність факторів, зокрема соціальні ідеали, особистісна значущість навчальної діяльності, індивідуальні мотиви, цілі, емоційні переживання, рівень пізнавального інтересу, навчальні досягнення та пізнавальні можливості студента. Отже, мотивація до навчання не зводиться до простого позитивного чи негативного ставлення, а демонструє собою складну систему мотиваційних структур.

Проблема навчальної мотивації привертала увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних психологів. Так, А. Божович експериментально досліджувала механізми розвитку потреби, а С. Бородай наголошував на значимості навчальної мотивації як ключової умови ефективності навчально-виховного процесу. В рамках теорії очікування підкреслювалась важливість не лише наявності потреб, а й вибору відповідного типу поведінки для досягнення цілі. Ф. Герцберг акцентував увагу на мотиваторах вищих рівнів ієрархії потреб, тоді як О. Карпенко аналізував особливості мотиваційних установок різних типів особистості та їхню динаміку.

Теорію людської мотивації розвинув А. Маслоу. Г. Олпорт зосередився на концепції функціональної автономії мотивів, а П. Фресс досліджував емоції як внаслідок незадоволення мотивів та окреслював вісім основних

проблем мотивації. У межах психоаналізу З. Фройд висвітлював взаємозв'язок мотивів та особистісних характеристик, тоді як Х. Хекхаузен вивчав мотив афілії, а також особливості інтроверсійної та екстраверсійної мотивації.

Тема мотивації студентів до навчання залишається актуальною, відсутність змін в освіті, суспільстві та технологіях впливають на формування і динаміку навчальних мотивів. Дослідження цього питання дозволяє краще розуміти, як підтримувати та розвивати мотивацію студентів, підвищуючи ефективність навчального процесу. Це і визначило вибір теми кваліфікаційної роботи – *«Мотивація навчання здобувачів вищої освіти»*.

Мета дослідження: дослідити мотивацію навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати наукову літературу з проблеми мотивації до навчальної діяльності здобувачів вищої освіти;
- 2) визначити методологічні основи дослідження мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти різних курсів навчання;
- 3) дослідити мотивацію до навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Об'єкт дослідження: психологічні особливості мотивації навчальної діяльності.

Предмет: психологічні особливості мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Гіпотеза дослідження: мотивація навчання має свою специфіку залежно від курсу навчання. Відмінності у структурі мотивації навчальної діяльності полягають у більшій систематичності та сильніших семантичних зв'язках з переходом до наступного курсу навчання.

Теоретико-методологічною основою дослідження: методологічною основою дослідження стали вихідні положення поняття «мотивація» Л. Божовича, В. Врума, Ф. Герцберга, О. Карпенка, Д. Келланда,

П. Лаулера, А. Маслоу, Д. Надлера, Г. Олпорта, П. Фресса, З. Фрейда, Х. Хекхаузена.

Методи дослідження: на першому етапі дослідження було використано метод теоретичного аналізу фахових джерел, порівняння, узагальнення, систематизація матеріалу; для отримання емпіричної інформації було використано психосемантичний підхід В.Ф. Петренка та метод семантичного шкалювання; методи статистично-математичної обробки даних: кластерний аналіз.

Наукова новизна та теоретичне значення: проаналізовано психологічні особливості мотивації навчальної діяльності студентів.

Практична значущість одержаних результатів полягає у розширенні уявлення щодо психологічних особливостей мотивації навчальної діяльності студентів.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Положення та результати дослідження представлені для обговорення на 3 науково-практичних конференціях: науково-практичній конференції за результатами І туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт факультету права, публічного управління та національної безпеки «Студентські наукові читання – 2024» (м. Житомир, Україна; 11 грудня 2024 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Наука, освіта та суспільство: нові дослідження і перспективи», яка відбудеться 31 січня 2025 року в м. Орхус, Данія. (м. Орхус, Данія; 31 січня 2025 року) та » (Люксембург; 5-7 березня 2025 року).

Публікації. Теоретичні та емпіричні результати дослідження висвітлено у 3 публікаціях:

1. Омелькович С.П. Вікові особливості мотивації діяльності студентів ВНЗ. *Студентські наукові читання-2024 : Матеріали студентської науково-практичної конференції*, 11 грудня 2024 року. Житомир: Поліський національний університет, 2024. (подано до друку).

2. Омелькович С.П. Дослідження мотивації навчальної діяльності студентів ВНЗ. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Наука, освіта та суспільство: нові дослідження і перспективи». 2025. (подано до друку).

3. Омелькович С.П., Розумна О.В. Професійне становлення майбутніх психологів. Матеріали 2 Міжнародної науково-практичної конференції «*Research in Science, Technology and Economics*». 2025. (подано до друку).

Структура та обсяг роботи: робота складається з наступних структурних елементів – вступ, два розділи, висновки до розділів, загальний висновок, список використаних джерел. Робота налічує 67 сторінок, обсяг основного тексту роботи – 42 сторінок. Список використаних джерел налічує 38 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Визначення понять «мотив» та «мотивація»

1.1.1. Визначення понять «мотив» та «мотивація» у зарубіжній психології

У психології, мотивація становить основне поняття, яке пояснює рушійні сили людської поведінки та активності. В науковій літературі розглядаються різноманітні підходи до тлумачення терміну "мотивація".

За визначенням А. Петровського, мотив є стимулом до діяльності, пов'язаним із задоволенням потреб суб'єкта; це сукупність внутрішніх та зовнішніх чинників, які активізують діяльність суб'єкта та визначають її напрямок.

Мотивація викликає активність організму та визначає його спрямованість. Термін "мотивація" використовується у широкому контексті та охоплює всі сфери психології, що досліджують причини та механізми цілеспрямованої поведінки [25; 33].

Перший підхід до розуміння мотивації базується на аналізі змісту теорії мотивації. Ці теорії ґрунтуються на вивченні потреб людини, які є основним мотивом їхньої поведінки та активності. До прихильників такого підходу належать американські психологи, такі як А. Маслоу, Ф. Герцберг та Д. Мак-Клелланд [1-23; 26-32].

Теорія ієрархії потреб А. Маслоу є однією з найвідоміших та найвпливовіших у психології. Вона стверджує, що у людини існує ієрархія п'яти основних груп потреб, які впливають на її поведінку.

На найнижчому рівні ієрархії розташовані фізіологічні потреби, такі як потреба у їжі, воді, сні та інших життєво важливих речах. Наступний рівень - потреба у безпеці і впевненості в майбутньому, вона включає в себе захист

від небезпек та упевненість у тому, що фізіологічні потреби будуть задоволені у майбутньому.

Соціальні потреби, що настають після цього, включають бажання бути частиною соціальної групи та спілкуватися з іншими. Потреба в пошані і визнанні стає важливою на наступному рівні, коли людина прагне досягти визнання від інших та оточуючих.

Найвищий рівень ієрархії - це потреба у самореалізації, коли людина відчуває потребу у власному зростанні та реалізації свого потенціалу. Ця теорія показує, що люди працюють над задоволенням потреб на більш високому рівні тільки після того, як їхні більш низькі потреби будуть задоволені.

Перші дві категорії потреб є первинними, а наступні три – вторинними. Теорія Абрахама Маслоу про ієрархію потреб стверджує, що всі ці потреби можна представити у вигляді піраміди, де найбільш базовими є фізіологічні потреби, а вершиною – потреби у самореалізації. Задоволення потреб на одному рівні є стимулом для виникнення потреб на наступному, більш високому рівні [1-23; 26-32].

Теорія мотивації Девіда Макклілланда підкреслює важливість потреб більш високих рівнів у контексті економічних відносин та управління. Згідно з цією теорією, потреби в досягненні успіху, влади та визнання є ключовими мотиваторами. Успіх тут розглядається як особисте досягнення, що виникає в результаті активної діяльності та готовності взяти на себе відповідальність за прийняті рішення [11].

Теорія мотивації Ф. Герцберга. Теорія мотивації Ф. Герцберга виникла з необхідністю визначення впливу матеріальних і нематеріальних факторів на мотивацію особистості в процесі її професійного розвитку. Учений запропонував модель двочинникової мотивації, яка пояснює рівень задоволеності роботою.

Гігієнічні чинники, що впливають на рівень задоволеності працею, охоплюють:

- політику компанії та стиль управління;
- умови праці;
- рівень заробітної плати;
- міжособистісні відносини в колективі;
- ступінь контролю за виконанням роботи.

Чинники мотивації, які сприяють підвищенню мотивації та ефективності працівників, включають:

- досягнення професійних результатів;
- кар'єрне зростання;
- визнання і підтримка успіхів;
- розширення рівня відповідальності;
- можливості для творчого та професійного розвитку.

Гігієнічні чинники пов'язані переважно з умовами праці та загальним робочим середовищем, а також із базовими потребами особистості. Одночасно мотиваційні чинники стають стосуються змістовної сторони роботи та потребують від керівника уваги до її організації та наповнення.

Альтернативний підхід до мотивації обґрунтовується на *процесуальних теоріях*, які розглядають механізм розподілу зусиль працівників та їхню поведінку при виборі способів досягнення поставлених цілей. До цього напрямку належать теорія очікування В. Врума, теорія справедливості, а також модель Лоулера-Портера [11].

Теорія очікувань В. Врума. Згідно з теорією очікувань В. Врума, мотивація індивіда до досягнення певної мети створюється не тільки рівнем його потреб, а й очікуваннями щодо можливості досягнення результату та оцінки наслідків обраної поведінки. Процесуальний підхід у межах цієї теорії вимагає, що поведінка співробітника формується під впливом кількох ключових чинників: стиль управління керівника, який за певних умов може посилювати або послаблювати мотивацію; переконання працівника в тому, що докладені зусилля призведуть до отримання винагороди; впевненість, що покращення якості виконаної роботи має чіткий зв'язок із отриманими

заохоченнями; а також між очікуваною винагородою та її здатністю задовольнити актуальні потреби індивіда [11].

Теорія справедливості С. Адамса. Теорія справедливості С. Адамса розглядає мотивацію як процес суб'єктивної оцінки індивідуума як власних зусиль і винагороди в порівнянні з іншими людьми, які працюють у таких умовах. Відчуття справедливості або несправедливості суттєво впливає на рівень задоволеності працею, а також на мотиваційну спрямованість поведінки. Усвідомлення справедливого розподілу винагороди сприяє підвищенню мотивації та залученості до професійної діяльності працівника.

Наприклад, студент оцінює свою винагороду порівняно з винагородами інших студентів, враховуючи умови їхньої роботи. Це може включати різні умови роботи, такі як устаткування, якість матеріалів або доступ до інформації[11].

Теорія мотивації Л. Портера – Е. Лоулера. Ця теорія поєднує елементи теорії очікувань і теорії справедливості, встановлюючи зв'язок між винагородою і результатами. Згідно з нею, величина винагороди залежить від зусиль, особистих якостей і свідомості про роль у процесі праці. Працівник оцінює винагороду відповідно до своїх зусиль, а також порівнює її з винагородою інших співробітників, що відображає елементи теорії справедливості. Ця теорія показує, що результати праці є причиною задоволення працівника, що вказує на постійне підвищення продуктивності [11].

Теорія мотивації Д. Макгрегора. Д. Макгрегор досліджував вплив управлінських підходів на поведінку працівників і визначав, що керівник може контролювати низку параметрів, які впливають на ефективність діяльності підлеглих. Серед цих параметрів – характер і зміст завдань, які отримує працівник, якість їх виконання, часові рамки та наявні ресурси, рівень співпраці в колективі, інструкції та зворотний зв'язок, а також впевненість працівника у власній компетентності та відповідності винагороди його зусиллям.

На цих основах чинників Д. Макгрегор розробив дві концепції управління – *Теорію X та Теорію Y*, які відображають полярні стилі керівництва. *Теорія X* обґрунтовується на припущенні, що працівники за свою природу не бажають брати на себе відповідальність, прагнуть уникати роботи та потребують жорсткого контролю. У такій системі управління використовується авторитарний стиль керівництва, що забезпечує централізацію влади, високий рівень контролю та примусові стимули.

Натомість *Теорія Y* відображає демократичний стиль управління, на основі якого – переконання, що працівники можуть бути мотивовані не лише матеріальними винагородами, а й можливістю професійного розвитку, самореалізації та залученості до процесів прийняття рішень. Такий підхід передбачає роботу делегування повноважень, підтримку ініціативи, створення сприятливого соціально-психологічного клімату та збагачення змісту. Отже, концепція Д. Макгрегора дозволяє диференційовано підходити до управління персоналом, враховуючи індивідуальні особливості працівників та організаційну культуру підприємства [11].

Отже, у підрозділі була представлена досить широко інформація про розвиток та становлення наукового поняття «мотивація», а також представлений цілий ряд теорій відомих психологів, які зробили свій значний внесок у розуміння одного з базових понять психології.

1.1.2. Визначення понять «мотив» та «мотивація» у вітчизняній психології

У широкому розумінні мотив більш як внутрішня спонукальна причина, що детермінує дії та вчинки людини, забезпечуючи цілеспрямованість її поведінки. Мотиви можуть мати різну природу: вони можуть обґрунтовуватися на інтересах до змісту або процесу діяльності, відчутті соціального обов'язку, потреби в самовираженні тощо.

Мотивація представляє собою сукупність окремих мотивів, які можуть як взаємодоповнювати один одного, так і вступити в конфлікт. Чим сильніше

виражений певний мотив, тим вагомішим є його вплив на поведінку, що визначає загальну інтенсивність мотивації. Термін «мотивація» охоплює ширше коло понять, ніж «мотив», і в сучасній психології використовується для позначення системи факторів, які впливають на поведінкову активність. До них належать потреби, мотиви, цілі, наміри та прагнення, які не тільки ініціюють, але й підтримують діяльність на певному рівні.

Дослідження мотивів та мотивації стає важливим напрямом у психології, до якого зробили значний внесок такої науки, як Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв та інші. О. Леонтьєв детально обґрунтував поняття мотиву як чинника, що здійснює діяльність особистості. Відповідно до його концепції, мотив є об'єктивним предметом діяльності, який може мати як матеріальну, так і ідеальну природу. Важливою характеристикою мотиву є його відповідність певній потребі, яка спонукає індивіда до активної дії [1-23; 26-32].

Розрізнення між двома рівнями мотивації, яке вказує на стійкі, узагальнені і конкретно ситуативні мотиваційні утворення, є важливим аспектом досліджень у психології. Стійкі мотиви спонукають до конкретних дій через породження певних форм існування, що вже відображають не стільки сам предмет потреби, скільки особистість, що її відчуває. Ця стійка предметна спрямованість вказує на тенденцію, спонукання, мотив, що виникає у конкретній людині при однорідних умовах. Українська психологія розглядає будь-яку діяльність як полімотивовану. Один з мотивів є провідним, а інші виконують лише функцію додаткової стимуляції. Це означає, що мотиви можуть взаємодіяти між собою, підсилюючи або послаблюючи один одного, а також вступати у взаємні протиріччя. Існує певна ієрархія мотивів, яку дослідники розглядають для розуміння мотиваційного процесу. А. Сірій увів поняття «мотиваційний профіль» для опису взаємодії мотивів в єдиній багатовимірній структурі, що відображає їх взаємний вплив та значущість. Мотиваційний профіль розглядається як психологічна характеристика особистості, що впливає на рівень розвитку та

функціонування мотиваційних механізмів. Він є ключовим показником інтеграції різних мотивів у загальну систему особистісної регуляції поведінки[1-7; 11-32].

Психолог С. Бородай досліджує роль мотивації в навчальному процесі, наголошуючи, що вона є не лише передумовою успішного засвоєння знань, а й чинником, що сприяє розвитку інтелектуальних здібностей та особистісному вдосконаленню студента. Вона розглядає мотивацію як основу «педагогіки мотивації», що має обґрунтування на досягнення сучасної психології мотивації. Формування навчальної мотивації є складним процесом, що забезпечує взаємодію таких аспектів, як суспільні ідеали, особистісний сенс навчання, індивідуальні мотиви та цілі, емоційні реакції, рівень навчальних та когнітивних можливостей студента. Таким чином, розвиток мотивації до навчання не зводиться до простого позитивного чи негативного ставлення до освітнього процесу, а проявляється як формування клітинної та динамічної системи мотиваційної сфери [8].

Л. Сікорак розглядає мотивацію як динамічний процес, що підтримує активність людини на певному рівні. Цей процес включає систему спонукальних чинників, таких як потреби, мотиви, цілі та наміри, що впливають на поведінку. З іншого боку, мотивація також спонукує людину до активності та досягнення цілей [13].

Л. Божович виділяє два типи мотивів: ті, що виникають з самої навчальної діяльності, і колективістські мотиви, які включають суспільно цінні аспекти, такі як лідерство та передача досвіду. Г. Щукіна визначає вищий рівень розвитку потреби у навчанні як "інтелектуальну пристрасть" або "жагу знань". Ця потреба розвивається за умови пізнавального інтересу.

Згідно з Л.В. Занковим, навчання та розвиток особистості можливі лише тоді, коли людина сама відчуває потребу у знаннях, науці чи мистецтві, а не за примусом [1].

А.К. Марков визначив "навчальну мотивацію" як нове утворення психічного розвитку, що виникає у процесі активної навчальної діяльності або як цілеспрямована діяльність чи потреба у навчанні [15].

Згідно з різними теоріями, в навчальній діяльності дорослих людей відзначають від 6 до 13 важливих мотивів. Особливу увагу приділяють групі процесуально-змістовних мотивів, які у деяких дослідженнях відомі як пізнавальні мотиви, а також мотивам саморозвитку та афіліації.

Отже, у цьому розділі ми розглянули те, як розуміють та інтерпретують поняття мотивація вітчизняні психологи, а саме О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, представили ієрархію мотивів за А. Сірим. Дали інтерпретацію терміну «навчальна мотивація» А. Маркової.

1.2. Мотивація навчальної діяльності здобувачів вищої освіти

1.2.1. Вікові особливості мотивації діяльності здобувачів вищої освіти

Педагогічна наука підтверджує, що успішне засвоєння навчального матеріалу залежить від позитивного ставлення студентів до навчальної діяльності. Сама внутрішня мотивація сприяє докладанню значних зусиль для оволодіння знаннями, формування професійних компетентностей і підготовки до майбутньої спеціальності. Однак ефективність навчальної діяльності збільшується не лише рівнем знань чи умінь, а й тими спонукальними чинниками, що лежать в її основі. Потреби особистості формують інтереси, емоції та інші мотиваційні утворення, які впливають на навчальну продуктивність.

Водночас формування навчальної мотивації неможливо без урахування вікових особливостей і психологічних характеристик студентів. У цьому контексті є особистісно-орієнтований підхід, який забезпечує врахування вікових резервів розвитку мотиваційної сфери. Існує багато варіантів вікової періодизації психічного розвитку особистості, що певною мірою

відрізняються, проте всі вони визнають якісні зміни в мотиваційній структурі на різних етапах життєвого шляху.

Дослідження в межах цієї роботи зосереджено на студентах від першого до третього курсів (близько 17-19 років), що належать до різних вікових категорій. Л. Виготський зазначив, що в період ранньої юності відбувається значна трансформація внутрішньої позиції особистості: центральне місце займає цілеспрямованість у майбутньому, формування плану життя та розвиток механізмів цілепокладання. На першому курсі цей процес тільки розпочинається, потім як на третьому – завершується адаптаційний період, що супроводжує зростання інтелектуальних, творчих і професійних досягнень. Саме тому порівняння мотиваційних аспектів навчальної діяльності у цих вікових групах становить особливий інтерес для психологічних досліджень [5; 10; 21].

Ранній юнацький вік відзначається головним етапом в житті, коли відбувається розвиток особистості та обирається власний життєвий шлях. Головним новоутворенням цього періоду є становлення власного «Я» та розвиток саморефлексій. Результат самоаналізу веде до усвідомлення власної індивідуальності, свідомій побудові власного життя. Серед позитивних особливостей цього віку варто відзначити, що у юнаків та юнок зменшується гострота конфліктів і рідше проявляється негативізм при спілкуванні з оточуючими. Відзначається більша витримка у поведінці. Усе це показує, що підліткова криза поступається новому етапу психологічного розвитку особистості. Супроводжується це стабілізацією свого внутрішнього світу, зниженні рівня тривожності та нормалізації самооцінки. Ранній дорослий вік має дещо інші характеристики, але загалом, вони є продовженням та удосконаленням тих процесів, які закладаються у юнацькому віці. Загалом, людина в цьому віці закінчує, з фізіологічної точки зору, усі етапи росту, а також статеве дозрівання, з психічної – в неї сформовані розумові здібності та інтереси, система цінностей, сюди можна віднести світогляд, життєву позицію. Залежно від уявлення про себе у дорослої людини формуються

самоповага, бажання підвищити самооцінку, завоювати повагу та увагу інших. Протягом всього періоду ранньої дорослості та всієї дорослості загалом в людині відбуваються суттєві зміни у мотиваційній сфері. Вони не значною мірою зумовлені специфічними віковими перетвореннями, а на самперед соціокультурними та особистісними чинниками. Людина, яка вступає в доросле життя в силу створених соціальних шаблонів має одружитися, завести дітей, а також здобути професію і працювати за нею. Тому мотиваційна сфера прикута до цих осередків і переважно пов'язана з вище перекисленими соціальними уявленнями [5; 10; 21].

Отже, ми аналізували вікові особливості мотиваційної діяльності студентів ВНЗ. У результаті встановили, що різниця вікових проміжків полягає у напрямку мотивації до навчання. На першому курсі у студентів тільки формується власний план життя, на третьому ж студент досягає піку інтелектуальних та творчих досягнень. Також більш детально розглянула ці вікові проміжки та дали їм характеристику.

1.2.2. Мотивація навчальної діяльності здобувачів вищої освіти

Професійне самовизначення є складним і поетапним процесом, який починається ще в дитинстві й завершується в ранній юності, коли необхідно зробити остаточний вибір професійного шляху. Важливу роль у цьому процесі мають навчальні та професійні мотиви, що виражають ставлення студента до освіти та майбутньої кар'єри.

Дослідження показують, що мотивація до навчання значною мірою залежить від особистісних потреб і цілей студентів. Вона може носити різний характер: для одних навчання є інструментом підготовки до майбутньої професії, для інших – сенсом життя, а деякі студенти відділяють більшу увагу соціальним аспектам навчання.

Н.Б. Нестерова виділяє три основні етапи формування учбово-пізнавальної діяльності студентів:

1. *Перший етап (1 курс)* – характеризується високим рівнем професійної та навчальної мотивації, коли студенти починають усвідомлювати свою роль у процесі навчання.

2. *Другий етап (2–3 курс)* – відзначається загальним зниженням інтенсивності мотиваційних проявів.

3. *Третій етап (4–5 курс)* – характеризує інтеграцію різних форм навчальних мотивів, що сприяє усвідомленню зв'язку між навчанням та майбутньою професійною діяльністю [1-23; 26-32].

Залежно від професійної спрямованості, Е.Ф. Зієр виділяє три типи студентів:

- *студенти з позитивною професійною спрямованістю* – їх особистісні мотиви повністю відповідають вибраній професії, і вони усвідомлюють її значущість;
- *студенти, які ще не визначені з професійним вибором* – для них характерний компроміс між невизначеністю у професійній сфері та продовженням навчання;
- *студенти з негативним ставленням до обраної професії* – їхня мотивація обумовлена соціальними факторами (наприклад, престижем вищої освіти), проте вони мають поверхове уявлення щодо обраної професії [13].

Отже, незалежно від курсу навчання, мотивація студентів є індивідуальною, а її формування залежить від особистісних факторів, ціннісних орієнтацій та усвідомленості професійного вибору.

Навчальна мотивація визначається великою кількістю факторів, включаючи освітню систему, установу, організацію навчання, особистісні характеристики учнів (вік, стать, рівень інтелектуального розвитку, домагання, самооцінка, взаємодія з іншими студентами) та викладача, а також специфіку навчальних предметів. Дослідження в психології показують, що мотивація до навчання пов'язана з різними мотивами, серед яких важливими є внутрішні мотиви, що стосуються змісту діяльності та соціальні мотиви, пов'язані з прагненням до певного статусу в суспільстві. У

процесі взаємодії цих мотивів з віком відбувається їхній розвиток. Аналізуючи мотивацію навчальної діяльності, важливо врахувати всі особливості мотиваційної сфери людини. А.К. Марков підкреслює ієрархічність цієї структури, включаючи потребу в навчанні, зміст, мотив та цілі навчання, емоції та інтереси. Для навчальної діяльності особливо важливі мотиви інтелектуально-пізнавального характеру, які виражаються у жагу до знань, необхідність їхнього засвоєння та прагнення до їхнього розширення та систематизації. Ці мотиви сприяють наполегливій та зацікавленій роботі студента над навчальним матеріалом [1-13; 16-32].

Виходячи з теоретичного аналізу ми ці узагальнення відобразили у понятійно-логічній схемі.

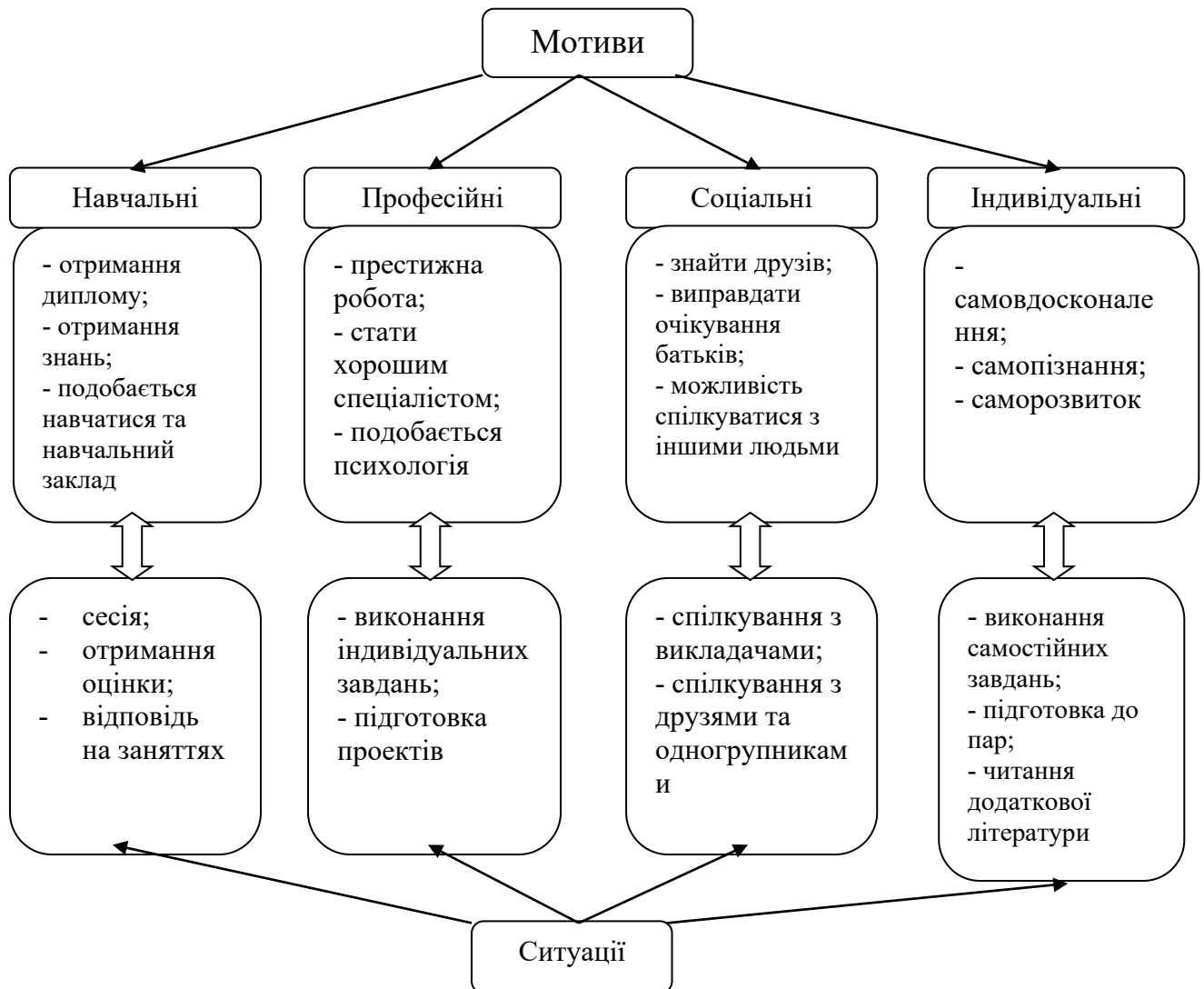

Рис. 1.1. Мотивація до навчання здобувачів вищої освіти

Так, студенти можуть продемонструвати рівень мотивованості до навчання. Основна учбова діяльність завжди є мотивованою, після чого вона розгортається в іншому соціальному контексті. Однак основною проблемою у професійній освіті є перехід від учбової діяльності до професійної. Перехід відбувається через трансформацію пізнавальних мотивів у професійні мотиви, що властиві фахівцям. Таким чином, пізнавальні та професійні мотиви студента постійно взаємодіють, взаємно змінюються і формують основу для професійного розвитку.

Отже, можна стверджувати, що мотивація студентів упродовж навчання у вищому навчальному закладі зазнає змін, а мотиваційний процес має свою динаміку, змінюючись від одного курсу до іншого.

Висновок до розділу 1

Отже, у першому розділі курсової роботи ми зробили теоретичний аналіз проблеми мотивації навчальної діяльності студентів. Розпочали з визначення понять «мотив» та «мотивація», а саме, як інтерпретують його у вітчизняній та зарубіжній психології найвідоміші психологи, які займалися питанням мотивації. Встановили, що у зарубіжній психології цим питанням займалися А. Маслоу, Ф. Герцберг, В. Врума, С. Адамса, А. Портера – Е. Лоулера, а також Д. Макрегора. У наступному підрозділі визначали як розуміють поняття «мотив» та «мотивація» вітчизняні психологи. Згадали про Л.С. Виготського, Далі проаналізували вікові особливості мотиваційної діяльності, а саме, що студенти обрані нами для дослідження першого та третього курсів навчання знаходяться знаходяться на різних вікових етапах розвитку і відповідно мають свої особливості поведінки. У останній частині першого розділу ми перейшли безпосереднього до теоретичного аналізу питання мотивації до навчальної діяльності у ВНЗ. Самовизначення та напрям учбової мотивації у людини закладаються на основі її внутрішніх потреб та зовнішніх впливів. Встановлено, що учбова мотивація формується через оцінку студентів різними аспектами учбового процесу, таких як його

зміст, форма та методи організації. Ці оцінки розпочалися з погляду особистих потреб та цілей студентів, які можуть або не співпадати з цілями навчання, що ставляться перед ними в процесі освітнього процесу. Представили етапи мотиваційно-ціннісного відношення до навчання Н. Нестеревої та типи студентів за професійним спрямуванням за Е. Зєсром.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ, МЕТОДИКА ТА ПРОЦЕДУРА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Методологічні засади дослідження мотивації навчальної діяльності студентів ВНЗ

Мотивація є однією з основних проблем психології, що вивчається як в Україні, так і за кордоном. Ця проблема відома своєю складністю і багатогранністю, що породжує різноманітні підходи до її розуміння, структури та методів вивчення.

Р.С.Вайсман у 1973 році провів дослідження, у якому вивчав динаміку мотивації студентів психологічного факультету від першого до четвертого курсу. Він виділив три типи мотивації: мотив творчого досягнення, мотив "формально-академічного" досягнення та "потреба досягнення". Мотив творчого досягнення включає бажання вирішувати наукові або технічні завдання та досягати успіху у науковій сфері. Мотив "формально-академічного" досягнення пов'язаний з бажанням отримувати високі оцінки та добре вивчати матеріал. "Потреба досягнення" відображає яскраву виразність обох попередніх мотивів [25; 33].

Дослідження показало, що мотив творчого досягнення та "потреба досягнення" зростають з третього по четвертий курс, тоді як мотив "формально-академічного" досягнення знижується від другого до четвертого курсу. Це свідчить про те, що мотив творчого досягнення виявляється домінуючим серед студентів у всі роки навчання.

Великий інтерес представляє уявлення Х. Хекхаузена про мотивацію. Центральним явищем, яке від досліджує є мотивація досягнення та пов'язує його з віковими показниками. За його уявленнями, основа поведінки, спрямованої на досягнення, утворюється в рамках 3-13 років. Аналізуючи зв'язок між діяльністю та мотивом досягнення, Х. Хекхаузен виділяє три

ключові групи показників загально-вікового розвитку мотивації досягнення, що відображають три основні мотиваційні детермінанти діяльності: привабливість успіху та невдачі, особистісний стандарт і тип атрибуції. Ці показники формують когнітивні передумови переживання успіху та невдачі. Мотивація досягнення прогресу як спроба збільшити чи зберегти високий рівень ефективності людини до досягнення в різних сферах діяльності [9; 14; 24; 31].

Із одним із перших досліджень, спрямованих на розвиток мотиваційних досягнень, стало проведення курсів мотиваційного тренінгу для малих та середніх підприємців, організованих Д. Мак-Клелландом. Пізніше ця програма була інтегрована в набір інструментів, що використовують UNIDO (Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку). Мотиви розглядаються як «мережа асоціацій», підпорядкованих ієрархічній структурі, де важливу роль виконують рівні різних мотиваційних факторів.

Тренінг для розвитку мотиву досягнення включає кілька етапів: вивчення і відпрацювання умов досягнень, самоаналіз, встановлення цілей і соціальну підтримку. Важливим висновком Х. Хекхаузена є те, що для того, щоб зміни в мотивації досягнення були стійкими і тривали протягом тривалого часу, при наявності зовнішніх можливостей для реалізації цього мотиву. У разі наявності таких можливостей ефект від зміни може бути незначним [24].

Також варто згадати про німецького психолога К. Левіна. Згідно з уявленнями К. Левіна про мотивацію, мотивами являються об'єкти – різні ділянки «життєвого простору» у яких індивід відчуває потребу чи квазіпотребу – намір. Самі об'єкти навколишнього середовища набувають при цьому мотиваційну силу і втрачають її, коли потреба (чи квазіпотреба) задоволена. Левін відчувивав представлення, що потреба є біологічною константою, а енергія і динаміка мотивів замкнута в межах індивіда. К. Левін розробив експериментальні методики вивчення мотивації. Таких як рівень домагань, запам'ятовування і не запам'ятовування незакінчених речень. К.

Левін розпочав свою діяльність в рамках гештальт психології, де створив ряд методологічних ситуацій для експериментального дослідження мотиваційної та вольової сфери особистості. Під його керівництвом працювали: Б. Зейгарник (проблема запам'ятовування завершених і незавершених дій), Г. Биренбаум (забування намірів), Т. Дембо (фрустрація), Ф. Хоппе (рівень домагань). На основі цих та інших досліджень К. Левіном було започатковано концепцію топологічної психології [14].

Дослідження П. Фресса, який вивчає зв'язок між мотивацією та емоціями, висвітлює важливий аспект їх взаємодії. Він стверджував, що між мотивацією та емоціями є як схожості, так і відмінності. Одним із важливих моментів є те, що для успішної адаптації до завдань, які постають перед людиною, необхідна достатня мотивація. Проте, коли мотивація надто сильна, це може порушити функціональні можливості особистості, що призводить до неадекватної реакції на ситуацію. У такому випадку на перший план виходять емоції, і адаптивна поведінка може бути замінена нервовими реакціями.

Щоб пояснити цей феномен, П. Фресс вводить поняття «оптимальна мотивація» (оптимум). Він стверджує, що існує певний оптимальний рівень мотивації, за межами якого починається домінування емоційної поведінки. Це означає, що посилена мотивація може призвести до емоційних реакцій, які не завжди є адекватним контекстом. Поняття оптимальної мотивації тісно пов'язане з адекватною реакцією на порушення, де важливо між інтенсивною мотивацією та реальними можливостями особистості в конкретній ситуації [22].

Концепція іншого психолога Г. Олпорта про функціональну автономію мотивів являється одним із ключових елементів його теорії особистості. Відповідно до його теорії принципово особливістю особистості являється її активність, проактивність (активність, пов'язана з впливом на навколишнє середовище) та реактивність (зворотня активність навколишнього середовища), на якому будуються засади біхевіоризму. Г. Олпорт не

погоджується з думкою, що людина завжди прагне до гомеостазу. Для нього людина – це інстанція, яка прагне до встановлення і зберігання певного рівня напруги, а прагнення до зменшення напруги – ознака нездужання [17].

А. Божович, яка приділяла увагу дослідженню мотивації пов'язаної з навчанням. Вона вважала, що важливою передумовою виникнення інтересу до навчання є виховання широких соціальних мотивів цієї діяльності, розуміння її змісту. Необхідною умовою розвитку інтересу до змісту навчання є її організація, яка б давала можливість проявити учням власну інтелектуальну самостійність.

Психосемантичний підхід В.Ф. Петренка дозволяє дослідити проблему мотивації студентів, де основним його призначенням є реконструкція індивідуальної системи значень. Цей підхід дозволяє досліджувати, як через призму індивідуальних значень сприймається суб'єктивний світ себе та інших, а також як це впливає на мотивацію [14].

Один із ключових аспектів цього підходу – метод реконструкції індивідуальної системи має значення, що одночасно дозволяє будувати моделі цих систем. Для реалізації цієї концепції суб'єктивного семантичного простору, ми можемо досягти шляхом статистичних процедур, таких як факторний аналіз, кластерний аналіз та багатомірне шкалювання. Факторний аналіз сприяє концентрації вихідної інформації в більш компактну форму, виражаючи якомога більше через мінімальну кількість характеристик. Це дозволяє виокремити основні фактори, що відображають категоріальну організацію індивідуальної свідомості. Кластерний аналіз використовується для класифікації великих масивів інформації на відповідні групи, що дозволяє зрозуміти, як окремі компоненти мотиву взаємодіють і групуються в індивідуальному сприйнятті студента [14].

Цей підхід дає можливість глибше усвідомити психологічні механізми, які впливають на формування мотивації студентів, а також на те, як індивідуальні значення і свідомість організовуються і змінюються в процесі навчання.

Отже, у цьому розділі ми проаналізували роботу у сфері мотивації Х. Хекхаузена, Д. Мак – Келланда, К. Левіна, Г. Олпорта

2.2. Методи, методика і процедура дослідження мотивації навчальної діяльності студентів ВНЗ

В основу нашого дослідження лягла методика дослідження мотивації В.Ф. Пертренка. Дослідження проходить у декілька етапів: на I етапі - досліджуванні визначають ситуації, які виникають під час навчання в університеті; на II етапі – визначають мотиви навчальної діяльності; на III етапі – встановлюють зв'язок між першим і другим фактором [14].

Поняття «значення» являється одним з основних понять теоретичного апарату психології. Тому так важливо розуміти, яким смислом наповнюють те чи інше слово.

Дослідницька програма передбачає виконання ряду завдань:

- 1) визначити 10 найтипівіших ситуацій, які з досвіду досліджуваних виникають під час навчання;
- 2) визначити 10 найтипівіших мотивів, які, на думку досліджуваних, спонукають студентів навчатися;
- 3) виділити з всієї сукупності отриманих даних, 10 найбільш часто повторюваних ситуацій та мотивів;
- 4) дослідити ступінь актуалізації кожного з 10 мотивів у зазначених 10 ситуаціях;
- 5) на основі факторного та кластерного аналізу визначити індивідуальні особливості мотивів, які спонукають досліджуваних студентів займатися тренерською діяльністю;
- 6) розробити типологію мотивів студентів до навчання у ВНЗ.

Постановка та підбір питань відповідають меті дослідження та сприяють отриманню достовірних даних. Так, з метою виявлення особливостей мотивації студентів першого, другого та третього курсів до навчання перед ними ставилося таке завдання: «Напишіть 10 ситуацій, які

найчастіше трапляються з вами під час навчання». Наступним етапом роботи було виявлення індивідуальних мотивів до навчання. Досліджуваним пропонувалося назвати 10 мотивів, які спонукають їх до навчання. Наступним етапом було оцінена за п'ятибальною шкалою співвідношення 10 найтипівіших ситуацій та 10 мотивів, які зазначили студенти на попередніх етапах роботи.

Вибірку дослідження мотивації до навчання становили 60 студентів 1-3 курсів навчання Поліського національного університету.

Отже, ми проаналізували, що для нашого дослідження найкраще підходить методика дослідження мотивації В.Ф. Петренка, повністю розписали, які завдання має наша дослідницька програма, а також повністю охарактеризували вибірку.

Висновок до розділу 2

У другому розділі нашої роботи ми розглянули методи, методики та процедуру проведення дослідження мотивації навчальної діяльності студентів. У першому підпункті мова йшла про методологічні засади дослідження мотивації навчальної діяльності студентів ВНЗ.

Там ми познайомилися з засадами дослідження різних психологів. У наступній частині вказали, що в основу нашого дослідження лягла методика дослідження мотивації В.Ф. Петренка. Дослідження проходить у декілька етапів: на I етапі - досліджуванні визначають ситуації, які виникають під час навчання в університеті; на II етапі – визначають мотиви навчальної діяльності; на III етапі – встановлюють зв'язок між першим і другим фактором. А також перерахували усі етапи процедури дослідження та вказали вибірку досліджуваних.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Дослідження мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти 1 та 2 курсів навчання

Для аналізу динаміки навчальної мотивації здобувачів вищої освіти 1 та 2 курсу навчання, ми провели дослідження серед студентів-психологів Поліського національного університету факультету права, публічного управління та національної безпеки. Першим етапом дослідження було встановити, які переважають мотиви до навчання та найчастіше трапляються ситуації у студентів першого та другого курсу.

На першому курсі, з усього переліку вказаних ними мотивів ми виділили 10 найчастіше повторюваних:

- 1) стати психологом;
- 2) займатися самопізнанням;
- 3) допомога людям;
- 4) робота за професією;
- 5) стати визначною особистістю;
- 6) дізнатись нове;
- 7) нові друзі;
- 8) захистити диплом;
- 9) відчувати студентське життя;
- 10) самореалізуватися.

Звідси ми бачимо, що мотив до навчання має різноплановий характер. Він зорієнтований на соціальну сферу (допомога людям, нові друзі), сферу саморозвитку (самопізнання, самореалізація) та забезпечення майбутнього (робота за професією, стати психологом, стати визначною особистістю, захистити диплом).

До ситуацій, які найчастіше трапляються з ними під час навчання, було віднесено:

- 1) запізнення на пару;
- 2) підготовка до семінарів;
- 3) участь у студентських проектах, навчаннях, гостьових лекціях;
- 4) отримання оцінки;
- 5) участь у заходах університету;
- 6) лекції;
- 7) сесія;
- 8) зміна аудиторії;
- 9) спілкування з друзями;
- 10) конфлікти у групі.

Виділені ситуації мають як негативний (запізнення на пару; зміна аудиторії; конфлікти у групі) так і позитивний характер (спілкування з друзями; участь у студентських проектах, навчаннях, гостьових лекціях; участь у заходах університету).

До другого етапу проведення дослідження відносимо співвідношення студентами за 5 бальною шкалою мотивів і ситуацій, які зазначені у таблиці.

Таблиця 3.1.

Результати II етапу дослідження. Виділення 10 типових ситуацій та мотивів до навчання студентів 1 курсу

№	Мотиви	Ситуації
1.	Стати психологом	Запізнення на пару
2.	Займатися самопізнанням	Підготовка до семінарів
3.	Допомога людям	Участь у студентських проектах, навчаннях, гостьових лекціях
4.	Робота за професією	Отримання оцінки
5.	Стати визначною особистістю	Участь у заходах університету
6.	Дізнатись нове	Лекції

7.	Нові друзі	Сесія
8.	Захистити диплом	Зміна аудиторії
9.	Відчути студентське життя	Спілкування з друзями
10.	Самореалізуватися	Конфлікти у групі

На другому курсі, з усього переліку вказаних ними мотивів ми виділили 10 найчастіше повторюваних:

- 1) саморозвиток;
- 2) реалізація себе у майбутньому;
- 3) інтерес;
- 4) вирішення власних і чужих проблем;
- 5) отримання знань;
- 6) подобається психологія;
- 7) отримати диплом про вищу освіту;
- 8) здобути професію;
- 9) завести нові знайомства;
- 10) подобається ВНЗ.

Як бачимо, основна маса зазначених мотивів стосується безпосередньо процесу навчання (отримання знань, отримати диплом про вищу освіту, здобути професію), також присутні мотиви, які мають соціальну спрямованість (завести нові знайомства, інтерес) та саморозвитку, куди можемо віднести мотив «вирішення власних та чужих проблем».

До ситуацій, які найчастіше трапляються з студентами другого курсу під час навчання відносимо:

- 1) написання проектної роботи;
- 2) відповідь на семінарах;
- 3) підготовка до семінарів;
- 4) спілкування з одногрупниками;
- 5) слухання лекцій;
- 6) запізнення або прогул пар;

- 7) написання індивідуальних завдань;
- 8) заходи на факультеті;
- 9) психологічний хаб;
- 10) відвідування буфету.

Ситуації можна умовно поділити на дві групи. До першої віднесемо ситуації, які стосуються процесу навчання (написання проектної роботи, відповідь на семінарах, підготовка до семінарів, слухання лекцій, написання індивідуальних завдань, психологічний хаб) та не стосуються його (відвідування буфету, заходи на факультеті, спілкування з одногрупниками). Варто відмітити, що навчальні ситуації переважають – це вказує на правильність розуміння студентами суті завдання, яке було поставлене перед ними.

Таблиця 3.2

Результати II етапу дослідження. Виділення 10 типових ситуацій та мотивів до навчання студентів 2 курсу

№	Мотиви	Ситуації
1.	Саморозвиток	Написання проектної роботи
2.	Реалізація себе у майбутньому	Відповідь на семінарах
3.	Інтерес	Підготовка до семінарів
4.	Вирішення власних і чужих проблем	Спілкування з одногрупниками
5.	Отримання знань	Слухання лекцій
6.	Подобається психологія	Спізнання або прогул пар
7.	Отримати диплом про вищу освіту	Написання індивідуальних завдань
8.	Здобути професію	Заходи на факультеті
9.	Завести нові знайомства	Психологічний хаб
10.	Подобається ВНЗ	Відвідування буфету

Порівнюючи мотиви, які були виділені студентами 1 та 2 року навчання, бачимо, що багато з них подібні між собою: «дізнатись нове» - «отримати знання», «нові друзі» - «завести нові знайомства», «самореалізуватися» - «реалізація себе у майбутньому», «допомога людям» - «вирішення власних і чужих проблем», «займатися самопізнанням» - «саморозвиток», «захистити диплом» - «отримати диплом про вищу освіту». Практично усі мотиви стосуються процесу навчання і це є характерною ознакою на протязі двох років навчання. Певні відмінності в списку мотивів все ж таки є. В першу чергу варто сказати, що на другому курсі взагалі не зустрічався мотив «відчути студентське життя». Це пояснюється тим, що студенти за перший курс навчання повністю реалізували цей мотив і він перестав бути актуальним на другому. Також на відміну від першокурсників з'явився мотив «подобається ВНЗ», який також можна пояснити наявністю часового проміжку між курсами навчання. На першому курсі студенти ще не мали нагоду набути сталого відношення до навчального закладу, у якому здобувають освіту.

Більші відмінності прослідковуємо у списку ситуацій, які виділяли студенти. Менша частота повторення. Подібність бачимо у таких ситуаціях: «запізнення на пару» - «запізнення чи прогул пар», «готування до семінарів» - «підготовка до семінарів», «участь у заходах університету» - «заходи на факультеті», «лекції» - «слухання лекції», «спілкування з друзями» - «спілкування з одногрупниками». Відмінності в таких ситуаціях, як: «участь у студентських проектах, навчаннях, гостьових лекціях», «конфлікти у групі», «сесія», можна пов'язати з процесом успішної соціально – психологічної адаптації до навчання у ВНЗ і у зв'язку з цим подібні ситуації або зникли, або студенти не приділяють їм уваги. Натомість нові ситуації стали стосуватися безпосередньо процесу навчання. Наприклад, «написання індивідуальних завдань», «психологічний хаб», «відповідь на семінарах», «написання проектної роботи».

Тепер, проведемо порівняльний аналіз мотивів до навчання студентів-психологів за допомогою кластерного аналізу. Для цього для початку визначимо, які кластери були найтипівішими на першому та другому курсі (таблички кластерного аналізу див. додаток А). Отже, можемо зробити загальний висновок, що студенти першого курсу навчання мають вузький спектр варіацій поєднань мотивів між собою вступу до ВНЗ. Найбільш часто повторювані поєднання мотивів були:

- 1) «допомога людям » та «самореалізація»;
- 2) «самопізнання» та «дізнатись нове»;
- 3) «стати визначною особистістю» та «відчути студентське життя»;
- 4) «стати психологом» та «захистити диплом».

До мотивів, які часто були поєднані з іншим відносяться «допомога людям», «дізнатись нове», «відчути студентське життя», тобто, це є ті базові мотиви, які найчастіше спонукають абітурієнтів вступати до вузу спеціальності «Психологія». У вибірці найрідше поєднували з іншими мотив «стати визначною особистістю».

На другому курсі найбільш часто повторюване поєднання мотивів:

- 1) «саморозвиток» та «реалізація себе у майбутньому»;
- 2) «отримання знань» та «отримання диплом про вищу освіту»;
- 3) «інтерес» та «отримання знань»;
- 4) «здобути професію» - «отримати диплом про вищу освіту» - «подобається психологія»;
- 5) «вирішення власних і чужих проблем» та «нові знайомства»;
- 6) «завести нові знайомства» та «подобається ВНЗ»;
- 7) «саморозвиток» - «інтерес» - «вирішення власних і чужих проблем»;
- 8) «отримання знань» та «подобається психологія».

Семантичний зв'язок між мотивами, які встановили студенти, має переважно логічний характер. Так, прикладом, мотиви «саморозвиток» - «реалізація себе у майбутньому», вказують на те, що в процесі навчання, саморозвитку, студенти бачать можливість реалізувати себе як особистість і

професіонал у майбутньому. Також, у навчанні вони передбачають можливість вирішити власні проблеми, які скоріше за все стосуються комунікативних навичок. Про це свідчить поєднання мотивів «вирішення власних і чужих проблем» - «завести нові знайомства».

Отже, поєднання мотивів на другому курсі навчання має більш логічний характер. Список мотивів, які повторюються серед студентів збільшився у двічі. Це вказує на те, що порівняно з першим курсом, студенти другого мають більш структуровані та типові поєднання мотивів між собою.

3.2. Дослідження мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти 3 курсу навчання

Першим етапом дослідження було встановити, які переважають мотиви до навчання та найчастіше трапляються ситуації у студентів третього курсу. Для цього перед студентами ставилося завдання на аркуші паперу написати десять мотивів, які спонукають їх на довчання у нашому ВНЗ і десять ситуацій, які найчастіше трапляються з ними в процесі навчання.

В процесі підрахунків виокремлюємо 10 мотивів, які найчастіше зустрічаються на третьому курсі навчання серед студентів-психологів:

- 1) отримати диплом;
- 2) стати спеціалістом;
- 3) гарна робота;
- 4) знайти друзів;
- 5) отримати знання корисні для життя;
- 6) пізнати нове;
- 7) допомога людям;
- 8) розуміти людей;
- 9) самовдосконалення;
- 10) виправдати очікування батьків.

Практично усі виділені студентами мотиви мають різноплановий характер. Деякі з них мають навчальне спрямування («отримати диплом»,

«пізнати нове»), але присутні і соціальні («знайти друзів», «допомога людям», «виправдати очікування батьків»). Також є мотиви, які мають індивідуальний характер спрямованості - «самовдосконалення», «отримати знання корисні для життя». До професійних можна віднести мотиви «гарна робота», «стати спеціалістом». Тобто, студенти третього курсу мають широкий спектр спрямованості мотивів до навчання у ВНЗ.

Далі ми з усього загалу виокремили 10 ситуацій, які найчастіше траплялися з ними в процесі навчання:

- 1) спілкування з друзями;
- 2) дискусії на парах;
- 3) виконання самостійних завдань;
- 4) написання курсової роботи;
- 5) спілкування з одногрупниками;
- 6) відповідь на семінарах;
- 7) запізнення на пари;
- 8) отримання оцінки;
- 9) сесія;
- 10) здача індивідуальних завдань.

Загалом, ситуації, які були представлені мають переважно навчальний характер («виконання самостійних завдань», «написання курсової роботи», «відповідь на семінарах», «отримання оцінки», «сесія», «здача індивідуальних завдань»), решта стосуються процесу спілкування («спілкування з друзями», «дискусії на парах», «спілкування з одногрупниками»). Лише одна ситуація має негативний характер («запізнення на пари»).

До другого етапу проведення дослідження відносимо співвідношення студентами за 5 бальною шкалою мотивів і ситуацій, які зазначені у таблиці.

Таблиця 3.3

Результати II етапу дослідження. Виділення 10 типових ситуацій та мотивів до навчання студентів 3 курсу

№	Мотиви	Ситуації
1.	Отримати диплом	Спілкування з друзями
2.	Стати спеціалістом	Дискусії на парах
3.	Гарна робота	Виконання самостійних завдань
4.	Знайти друзів	Написання курсової роботи
5.	Отримати знання корисні для життя	Спілкування з одногрупниками
6.	Пізнати нове	Відповідь на семінарах
7.	Допомога людям	Запізнення на пари
8.	Розуміти людей	Отримання оцінки
9.	Самовдосконалення	Сесія
10.	Виправдати очікування батьків	Здача індивідуальних завдань

Порівнюючи мотиви третього курсу навчання з першим та другим бачимо, що багато з них є подібними, а саме «отримати диплом», «допомога людям», «отримати знання корисні для життя», «отримання нових знань», «самовдосконалення», «знайти друзів».

До нових мотивів відносимо «самовдосконалення», «гарна робота», «виправдати очікування батьків». Нові мотиви мають різну спрямованість. У списку присутні як мотиви, які стосуються навчання, так і ті, що відносяться до процесу спілкування, саморозвитку.

Традиційно, більші зміни відбулися у списку ситуацій, які найчастіше трапляються з студентами-психологами в процесі навчання. Сталими залишилися ситуації «сесія», «здача індивідуальних завдань», «спілкування з одногрупниками». До нових ситуацій можна віднести ситуації «дискусії на парах», «написання курсової роботи».

Тепер, проведемо кластерний аналізу результатів дослідження (таблички кластерного аналізу див. додаток Б).

Перше, на що звертається увага - це те, що студенти третього курсу мають багато спільних кластерів. Самі мотиви поєднані між собою глибоким семантичним зв'язком. Наприклад, досить часто зустрічалися кластери «отримати диплом» та «стати спеціалістом»; «допомога людям», «розуміти людей». Досить часто поєднувались з іншими мотивами мотив «знайти друзів», скоріше за все цей мотив не зник за роки навчання у третьокурсників та залишається потужним у своїх проявах, через свою можливу не реалізацію. Мотиви були більше спрямовані на реалізацію себе уже в професійному майбутньому, націлені на взаємодію з людьми - «допомога людям», «розуміти людей» і не орієнтувалося на представлений у переліку мотив «самореалізуватися».

Отже, проаналізувавши частоту повторюваності мотивів, бачимо, що студенти третього курсу навчання мають переважно сталий перелік мотивів та їх поєднання у кластери. Цей перелік чітко сформульований та систематизований.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі кваліфікаційної роботи ми проводили дослідження мотивації навчальної діяльності студентів різних курсів навчання. Розпочали з особливостей мотивації навчальної діяльності студентів ВНЗ 1 та 2 курсу та порівняли зі студентами 3 курсу навчання на спеціальності «Психологія». За результатами порівняння мотивів до навчання 1 та 2 курсу встановили, що поєднання мотивів на другому курсі навчання має більш логічний характер ніж на першому. Список мотивів, які повторюються серед студентів збільшився у двічі. Це вказує на те, що порівняно з першим курсом, студенти другого мають більш структуровані та типові поєднання мотивів між собою. Продовжили аналізом динаміки навчальної мотивації студентів-психологів 3 навчання. Проаналізувавши частоту повторюваності мотивів, бачимо, що

студенти третього курсу навчання мають переважно сталий перелік мотивів та їх поєднання у кластери. Цей перелік чітко сформульований та систематизований. Сильним мотивом до навчання є бажання вирішити власні проблеми. Прагнення до саморозвитку є одним із ключових чинників мотивації до навчання, особливо серед студентів, які обрали спеціальність «Психологія». Вони часто сприймають здобути знання не лише як інструмент для майбутньої професійної діяльності, а й як засіб для розв'язання власних внутрішніх питань, глибшого розуміння себе та інших.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота присвячена проблемі мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти. Узагальнення результатів теоретичного аналізу дослідження окресленої проблеми дає підстави для таких висновків.

1. Проблемою мотивації діяльності студентів займаються вітчизняні психологи Л. Божович, В. Горбунова, І. Гречуха, О. Карпенко, В. Климчук, О. Леонтьєв, Т. Майстренко, О.Л. Музика, О.О. Музика, С. Рубінштейн, зарубіжні психологи В. Врум, Ф. Герцберг, Д. Келланд, П. Лаулер, К. Левін, А. Маслоу, Д. Надлер, Г. Олпорт, П. Фресс, З. Фройд, Х. Хекхаузен. На основі аналізу вікових особливостей розвитку особистості у юнацькому віці та віці ранньої дорослості, встановлено, що під час навчання у вищому навчальному закладі студенти спрямовані на оволодіння різних професійних умінь та навичок. Провідним мотивом навчання є прагнення особистої реалізації в процесі професійного розвитку.

2. Було проведено теоретичний аналіз фахових джерел, застосовано психосемантичний підхід В.Ф. Петренка для реконструкції індивідуальних систем значень, а також використано метод семантичного шкалювання для оцінки суб'єктивних уявлень студентів про значущість тих чи інших. Для кількох аналізів даних застосовано методи статистичної обробки, зокрема процедури кластерного аналізу, що дозволило виділити типи груп студентів за характером їхньої мотивації.

3. Зафіксовано відмінності у мотивації студентів залежно від курсу навчання. Дійсно, можна припустити, що на початкових етапах (1-2 курси) мотивація зосереджена на самому процесі навчання, адаптації до нового середовища та закріплення базових знань. Зі збільшенням курсу навчання (3 курс) студенти починають більше інтегрувати навчальні мотиви з особистими і професійними мотивами.

Якщо подивитися на цей процес через призму психосемантичного підходу В.Ф. Петренка, можна сказати, що студенти поступово розширюють

і структурують свою систему знань, додаючи нові рівні мотивації, що демонструє їх особистий і професійний розвиток.

Отриманні дані свідчать, що наше припущення про існування відмінностей у мотивації навчальної діяльності обумовлене курсом навчання – підтвердилось.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк О. Використання освітнього коучингу для зменшення навчального стресу та посилення академічної мотивації студентів під час війни: теоретичний аспект. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 44-55.
2. Бондар Л. В., Литвинчук Н. Б. Мотивація навчальної діяльності студентів як провідний чинник підготовки майбутніх фахівців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал*. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2020. № 11. С. 67-71.
URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8358/1/NZ_Vyp_11_Psykhology.pdf
3. Бондаренко О.Ф. Психологічні особливості сучасної студенської молоді. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 4. С. 8-11.
4. Бугрименко А. Г. Внутрішня і зовнішня навчальна мотивація у студентів педагогічного ВНЗ. *Психологічна наука і освіта*. 2006. № 4. С. 28
5. Васильєва Н. Шляхи підвищення самоорганізації студентів в умовах дистанційного навчання. *Молодь і ринок*. № 3-4 (182–183), 2020. С. 115-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2020_3-4_22
6. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: Монографія : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. 320 с.
7. Гапончук О., Піменова О. Мотивація до навчання студентів в умовах воєнного стану. *Габітус*. 2023. Вип. 47. С. 36-39.
8. Голіяд І. С., Кільдеров Д. Е., Тіщук О. А., Чернова Т. Ю. Педагогічний коучинг : Програма. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 12 с.
9. Гольцберг К. Розпаліть мотивацію учнів: 5-крокова модель похвали. URL: <https://osvitoria.media/experience/rozpalit-motyvatsiyu-uchniv-5-krokovamodel-pohvaly/>

10. Губар О. Коучинг як інноваційна технологія студентоцентрованого навчання у закладах вищої освіти. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10. № 4. Pp. 542-554.
11. Занюк С. С. Психологія мотивації. К. : Вид. «Либідь», 2002. 304 с.
12. Квятковська А. О., Андросович К. А., Ковальова О. В., Прокоф'єва О. О. Особливості навчальної мотивації студентів передвищих фахових та вищих навчальних закладів в умовах сучасних військових конфліктів. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 49. Том 1. С. 187-182. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/49/part_1/36.pdf
13. Климчук В.О. Дослідження особливостей розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 20. Психологія*. №1(25). К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. С.222-232.
14. Климчук В.О. Кластерний аналіз: використання у психологічних дослідженнях. *Практична психологія та соціальна робота*, 2006. №4. С. 30-35.
15. Коваленко Н. П. Мотивація навчальної діяльності як запорука успішної професійної підготовки студента. *Сучасний підхід до викладання навчальних дисциплін в контексті підвищення якості вищої освіти : матеріали 50-ї наук.- метод. конф. викладачів і аспірантів*. Полтава, 2019. С. 13-16.
16. Колчигіна А. В. Специфіка навчальної мотивації студентів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Херсон, 2018. № 1 (2). С. 46-50.
17. Коробкіна Р. С., Невоєнна О. А. Особливості навчальної мотивації студентів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Психологія»*, 66. 2019. С. 30–35.
18. Луценко О. В. Мотивація як основа свідомого ставлення здобувачів вищої освіти до навчальної діяльності. *Вісник Житомирського*

державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2016. Вип. 2. С. 71-77. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2016_2_16

19. Ляшенко І.В. Формування професійної мотивації студентів до успішної фахової діяльності. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1076

20. Михайличенко В. Роль мотивації навчально-пізнавальної діяльності у формуванні професійної спрямованості студентів. *Збірник наукових праць : Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2011. Вип. 17 (70).

21. Мотивація навчальної діяльності студентів : монографія. О. Васюк та ін. Київ : Компринт, 2018. 188 с.

22. Пилипенко Н. Мотиваційні механізми професійної адаптації особистості. *Соціальна психологія*. 2008. № 3. С. 131-136.

23. Пінська О. Професійна мотивація як засіб підвищення ефективності навчальної діяльності студентів. *Проблеми трудової і професійної підготовки*. 2009.

24. Реун Г. П., Прус Ю. І. Діагностика навчальної мотивації студентів ВНЗ. *Actual problems of economics*. 2015. №5. С. 386-394.

25. Синявський В., Сергєєнкова О. Психологічний словник. Київ : Науковий світ, 2007.

26. Староста В., Попадич О. Мотивація навчання студентів-першокурсників. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2019.

27. Столярова О. М. Дослідження способів впливу на мотиваційну сферу здобувачів вищої освіти. *Вісник Національного університету оборони України, серія: «Питання психології»*, 3 (67). 2022. С. 120-125.

28. Теба М. Мотиви нормативної поведінки студентів. *Соціальна психологія*, 2006. №5(19). С.70-81.

29. Тимошук С. В., О. І. Третяк О. І. Особливості формування навчальної мотивації студентів. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 2 (80). Педагогічні науки. 2015. С. 64-68.
30. Формування мотивації учнів до навчання: веб-сайт. URL: [https://www.slideshare.net/ AnnaTimohovich/ss-74325621](https://www.slideshare.net/AnnaTimohovich/ss-74325621)
31. Чайка Г. В. Автономія як складова психологічного благополуччя в сучасних дослідженнях. *Актуальні проблеми психології. : Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2017. Т. VI. Психологія обдарованості. Вип. 13. С. 294-304.
32. Чернова Т. Ю. Коучинг в освіті: цінності воєнного та повоєнного періодів. С. 134-137. URL: [https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38270/ Chernova.pdf?sequence=1](https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38270/Chernova.pdf?sequence=1)
33. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Х: Прапор, 2004. 640 с.
34. Barshay J. Proof points: What almost 150 studies say about how to motivate students. *The Hechinger Report*. 2021. September 27. URL: <https://hechingerreport.org/proof-points-what-almost-150-studies-say-about-how-to-motivate-students/>
35. Gamage, K. A. A.; Perera, D. A. S.; Wijewardena, M. A. D. N. Mentoring and Coaching as a Learning Technique in Higher Education: The Impact of Learning Context on Student Engagement in Online Learning. *Education Sciences*. 2021, № 11 (10). 574 p.
36. Hidajat H. G., Hanurawan F., Chusniyah T., Rahmawati H. Why I'm Bored in Learning? Exploration of Students' Academic Motivation. *International Journal of Instruction*. 2020. Vol. 13:3. Pp. 119-136.
37. Suárez-Mesa A. M. and Gómez R. L. Does teachers' motivation have an impact on students' scientific literacy and motivation? An empirical study in Colombia with data from PISA 2015. *Large-scale Assessments in Education*. 2024. Vol. 12:1. 28 p.

38. Urhahne D., Wijnia L. Theories of Motivation in Education: an Integrative Framework. *Educational Psychology Review*. 2023. Vol. 35:45. 35 p.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Кластерний аналіз мотивації до навчання студентів 1 та 2 курсу
навчання

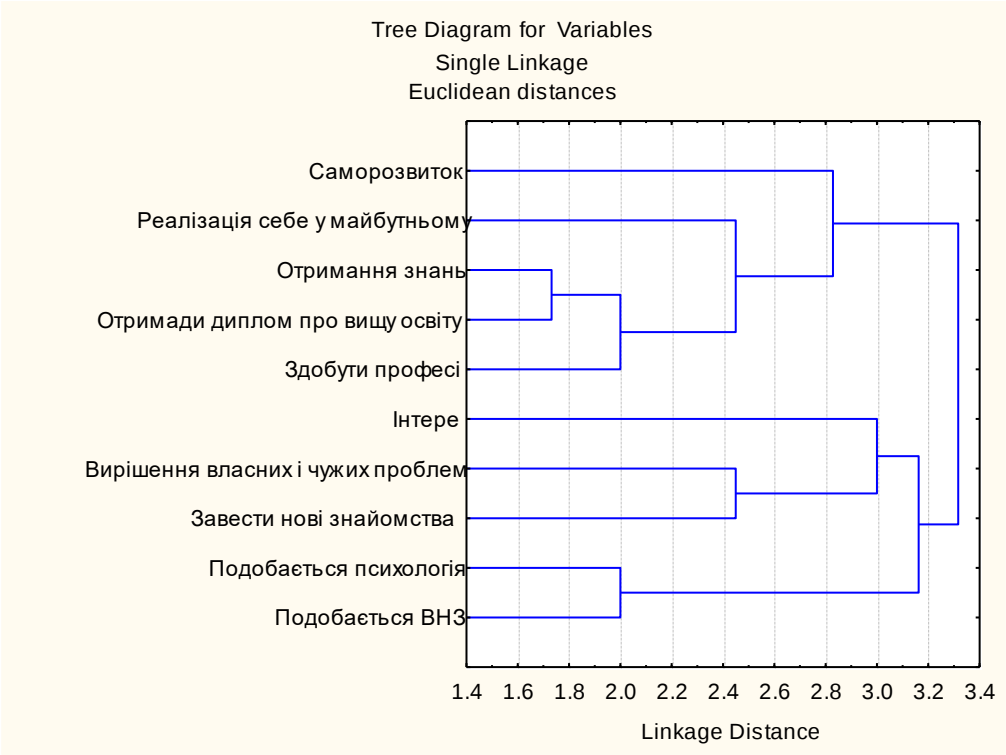

Рис.1. Досліджуваний А

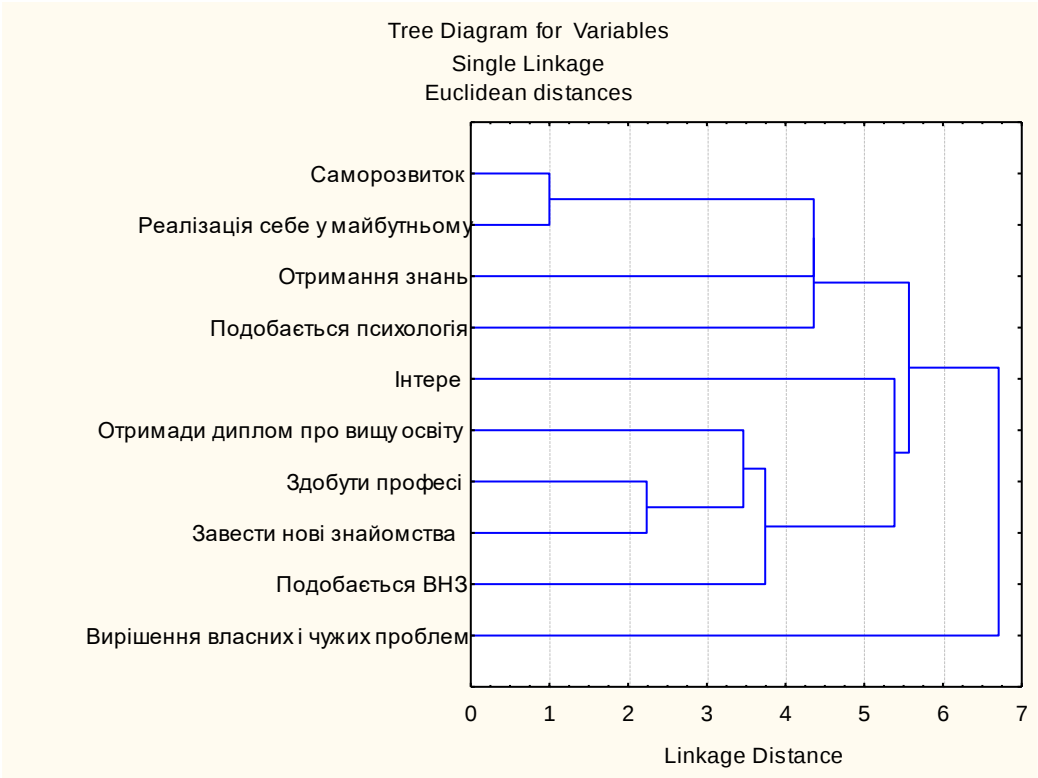

Рис. 2. Досліджуваний Б

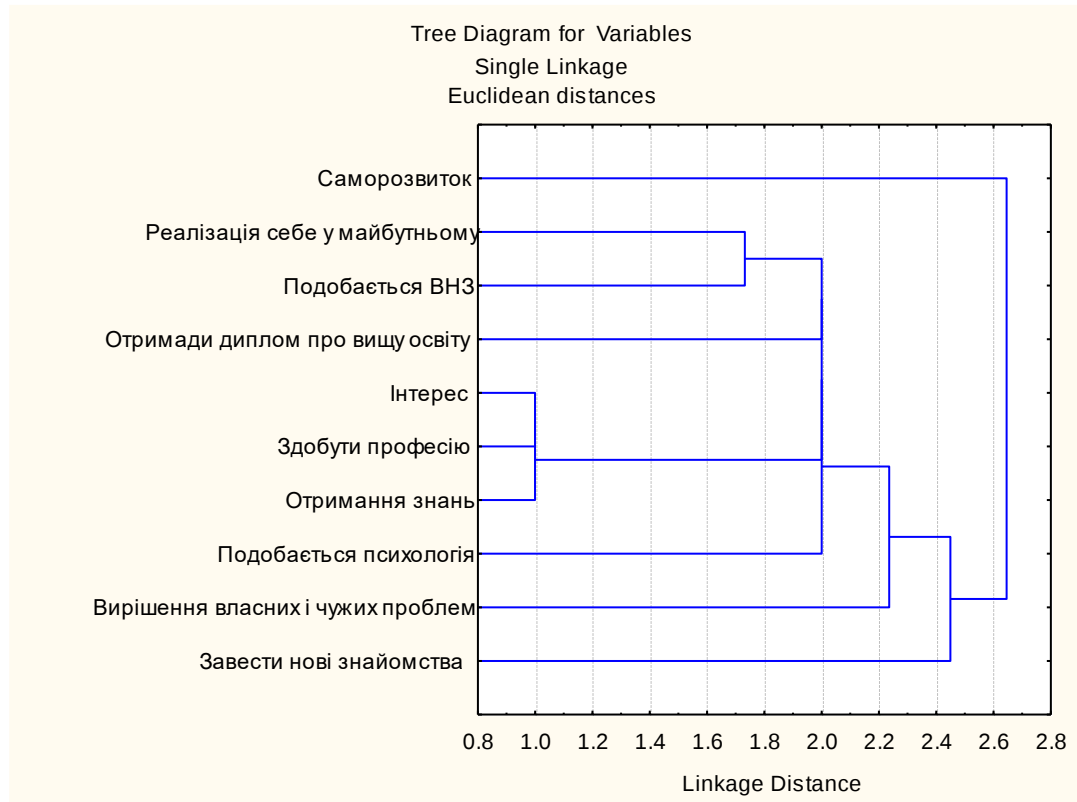

Рис. 3. Досліджуваний В

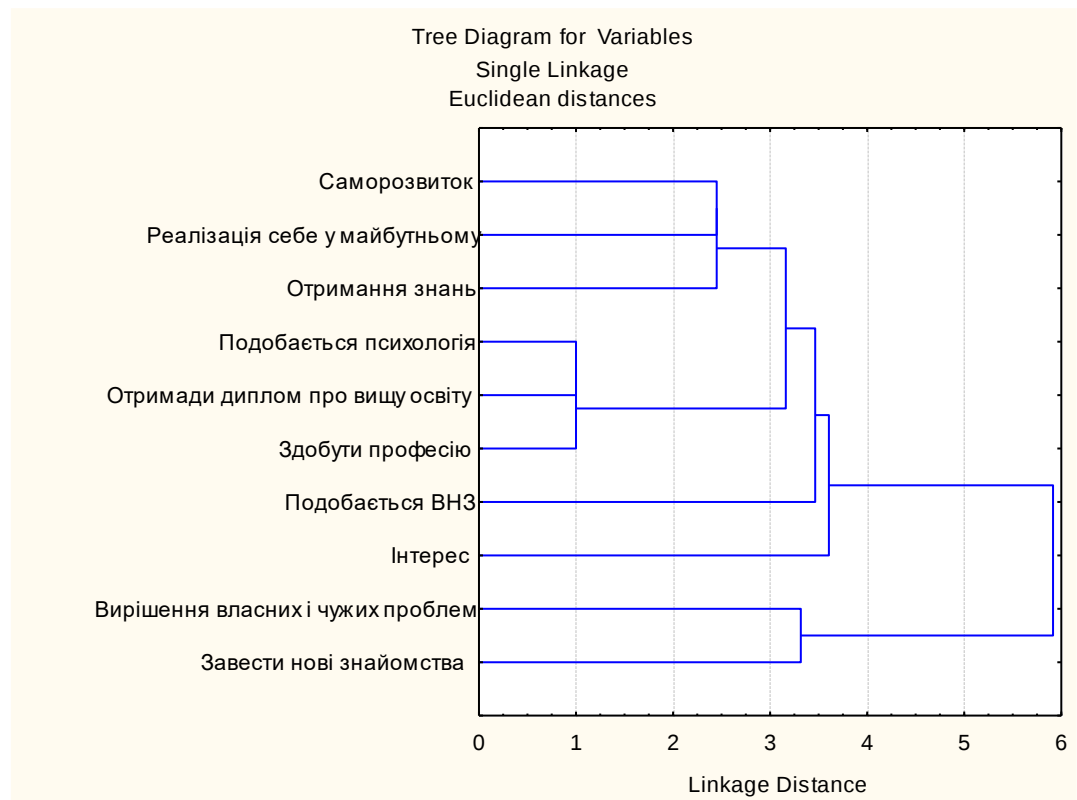

Рис. 4. Досліджуваний Г

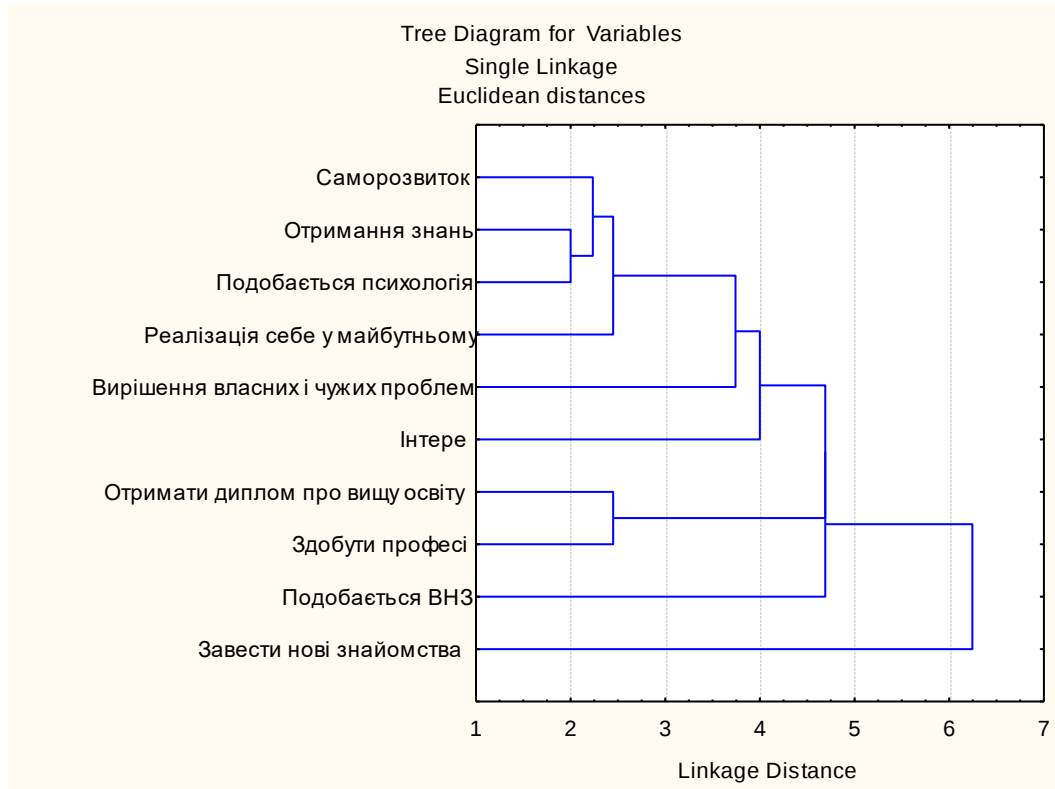

Рис. 5. Досліджуваний Д

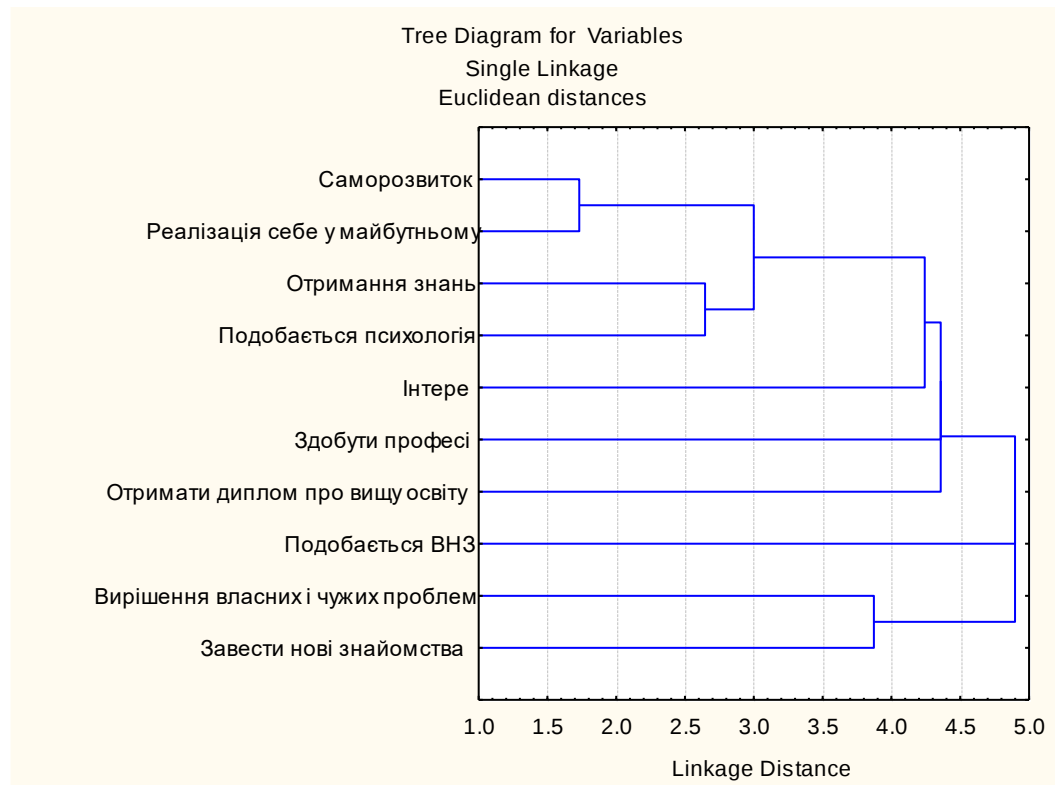

Рис. 6. Досліджуваний Е

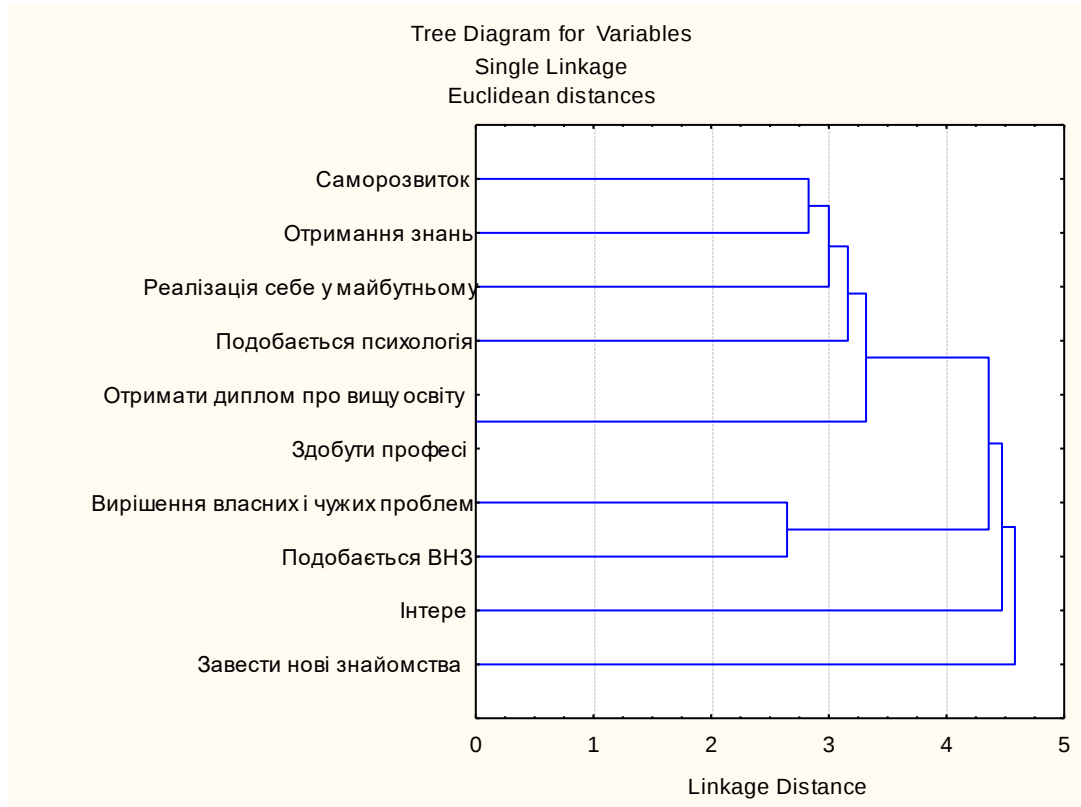

Рис. 7. Досліджуваний Є

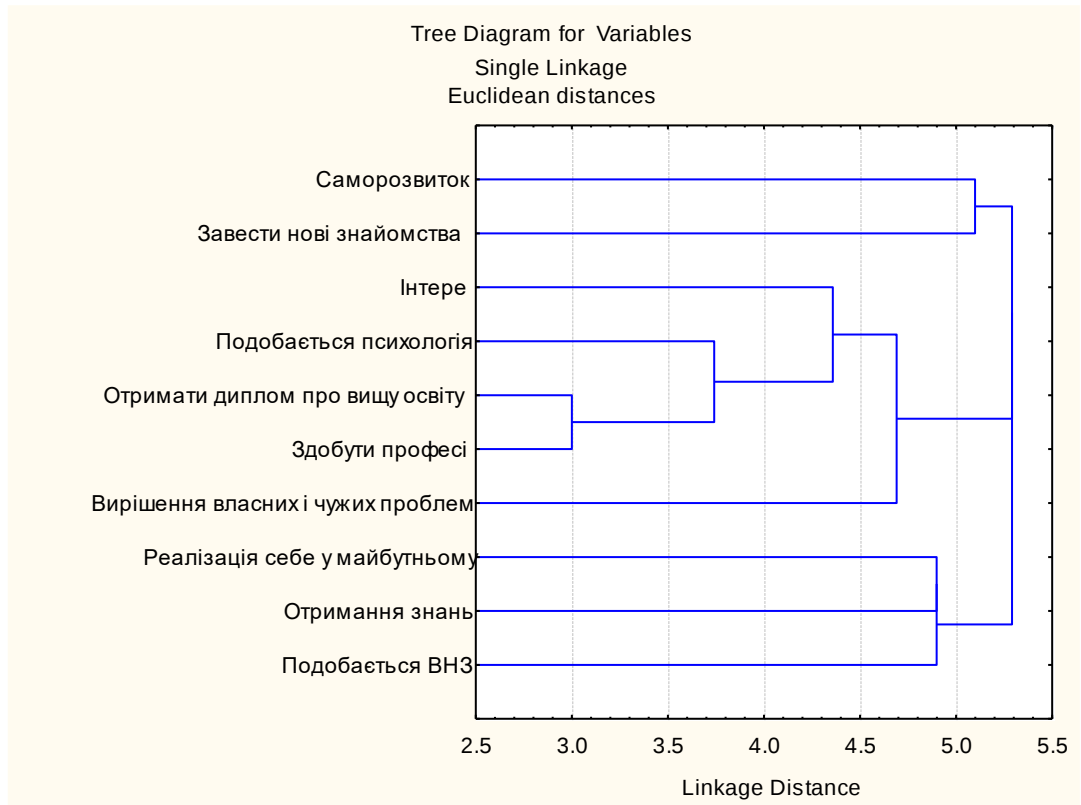

Рис. 8. Досліджуваний Ж

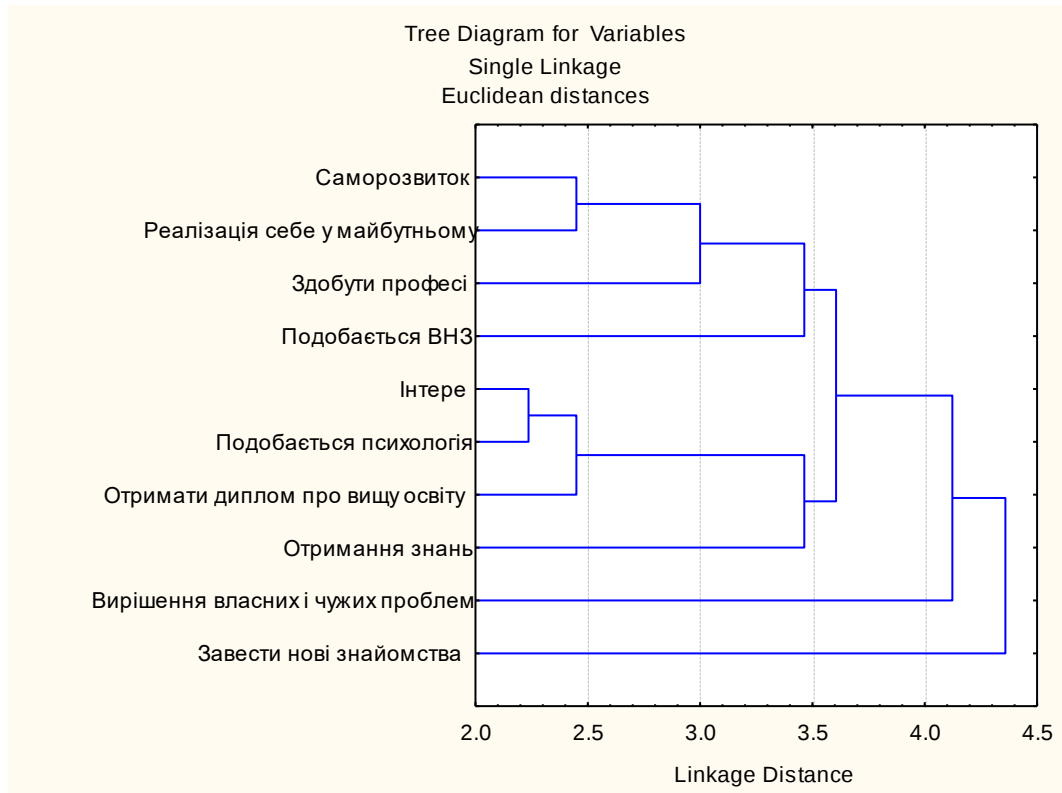

Рис. 9. Досліджуваний З

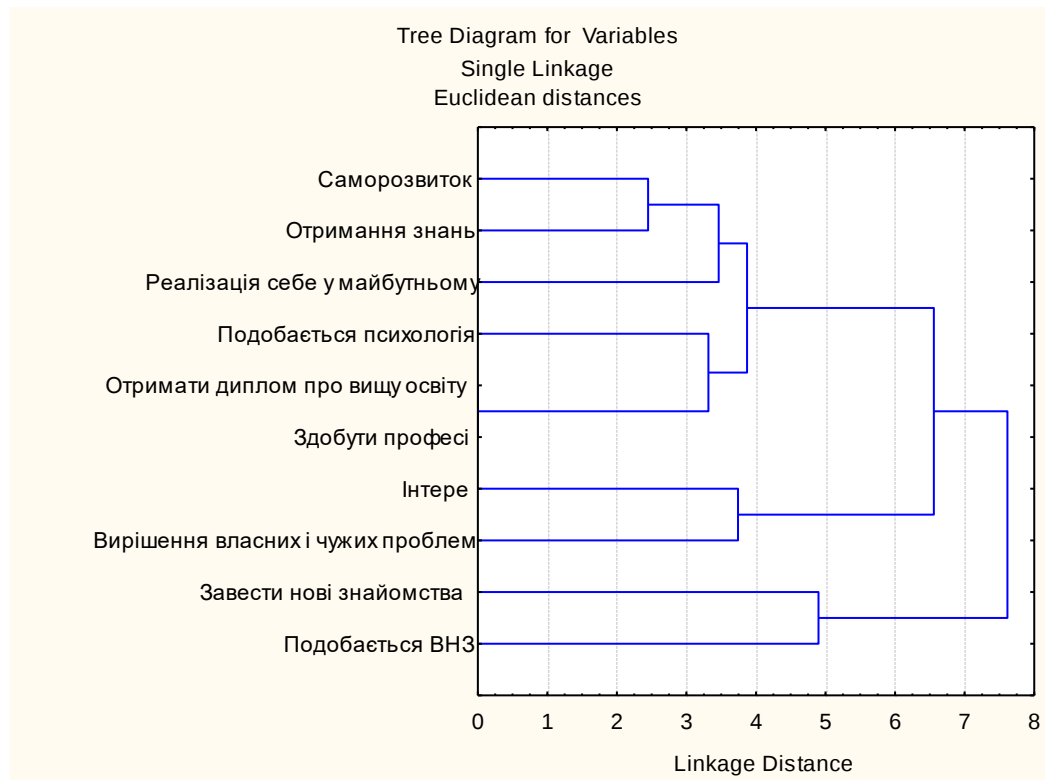

Рис. 10. Досліджуваний И

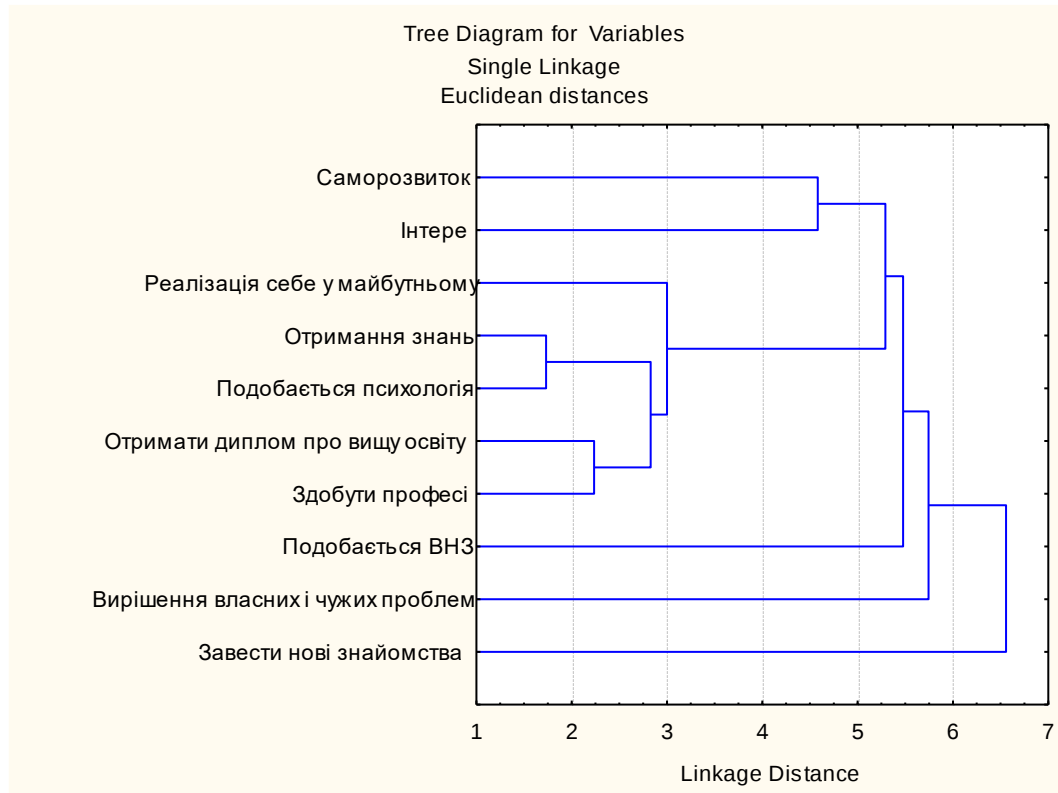

Рис. 11. Досліджуваний І

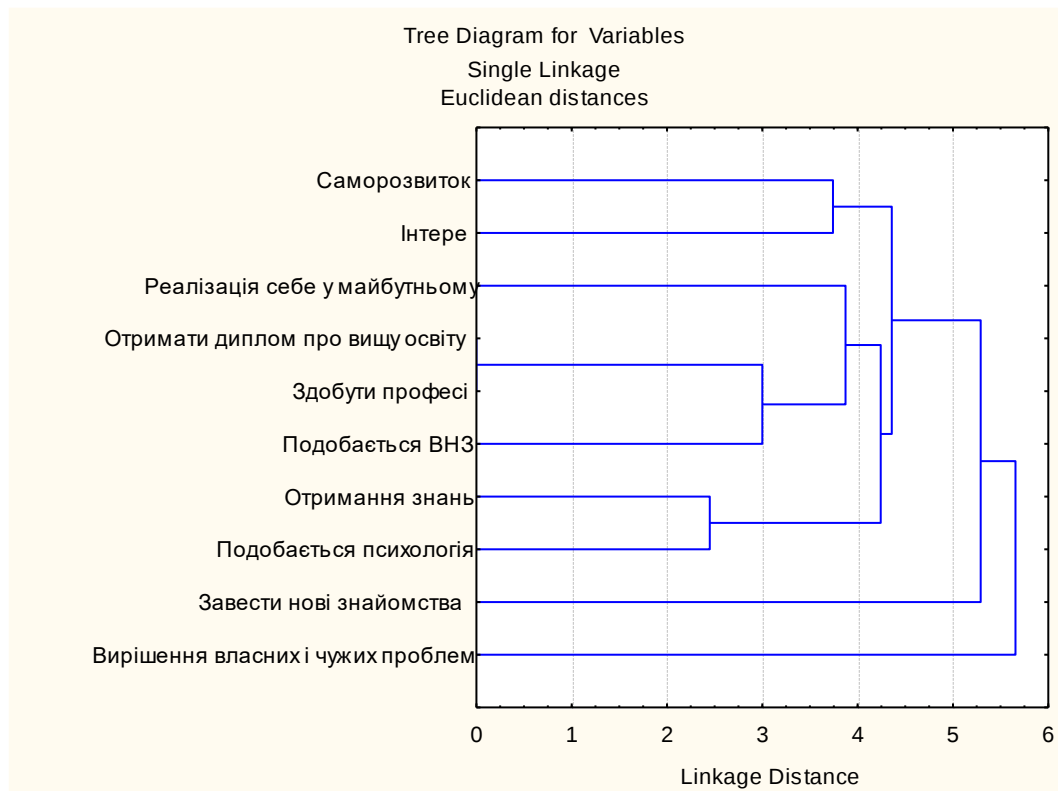

Рис. 12. Досліджуваний ІІ

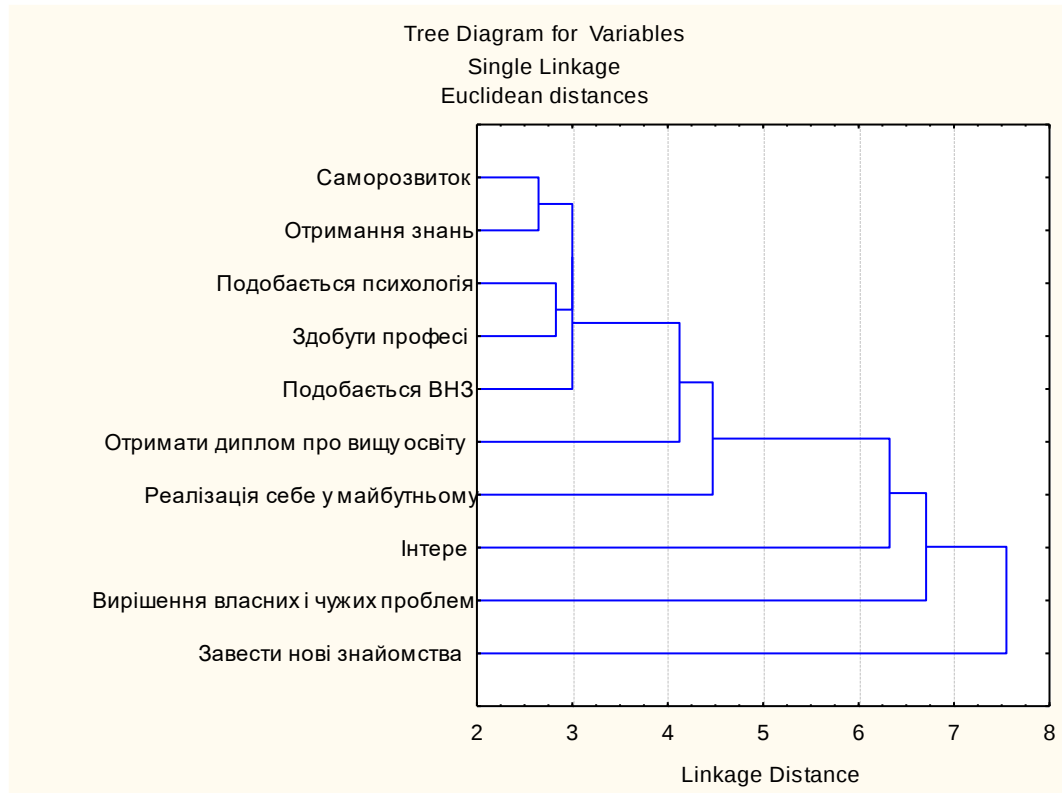

Рис. 13. Досліджуваний К

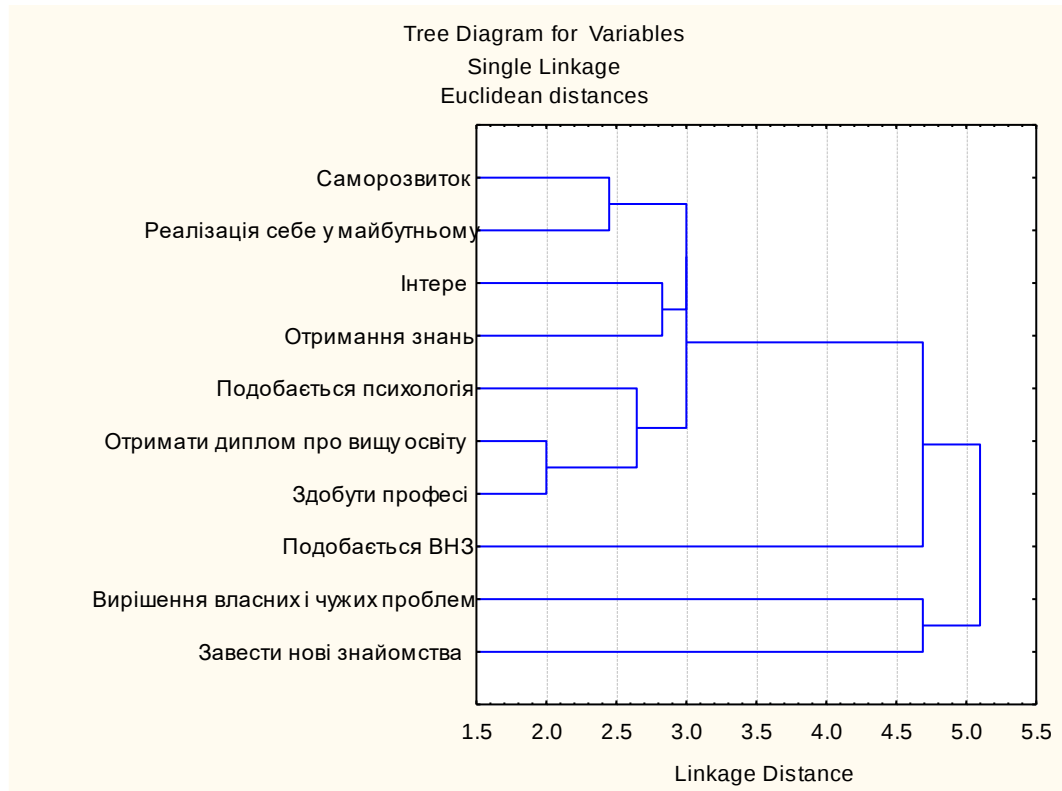

Рис. 14. Досліджуваний Л

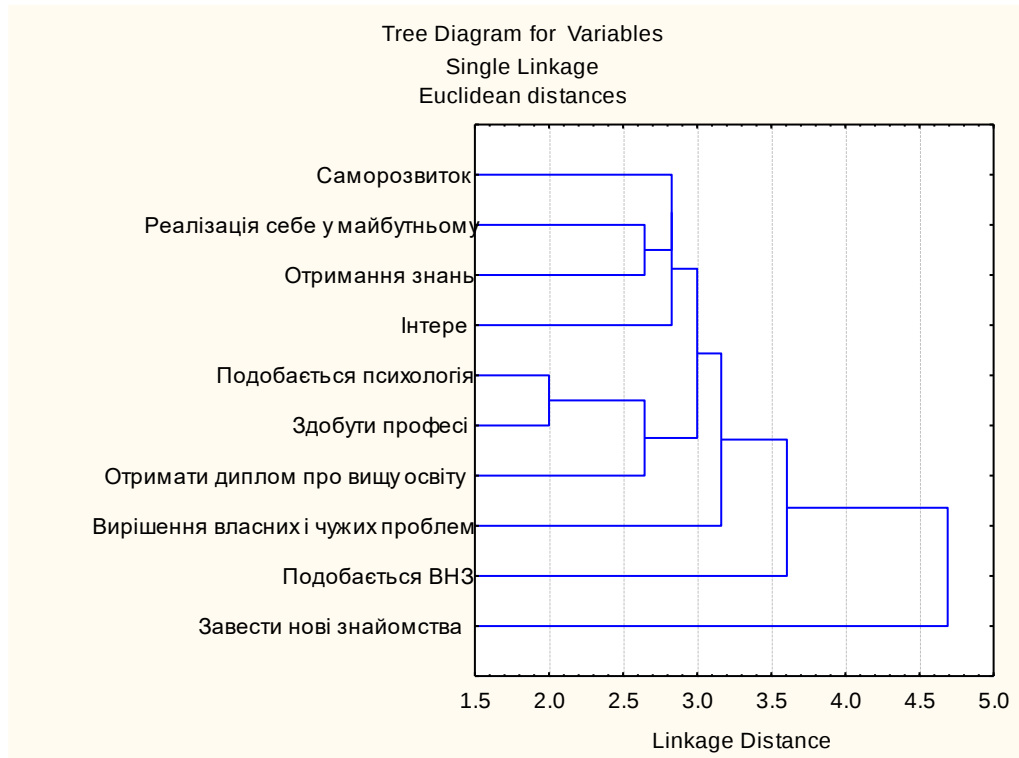

Рис. 15. Досліджуваний М

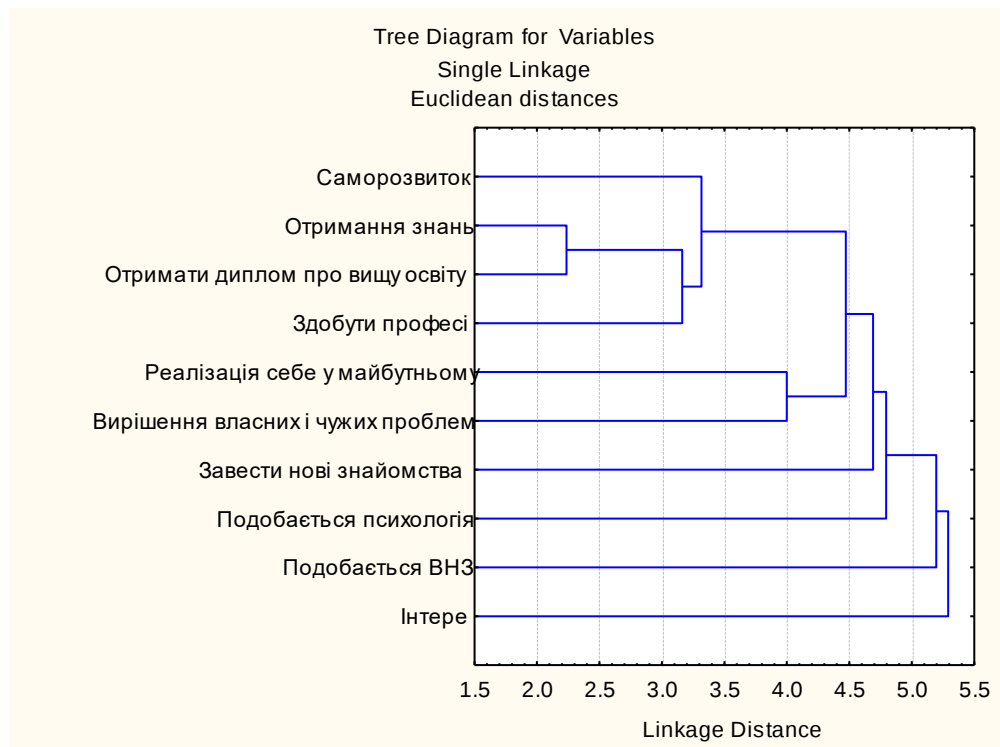

Рис. 16. Досліджуваний Н

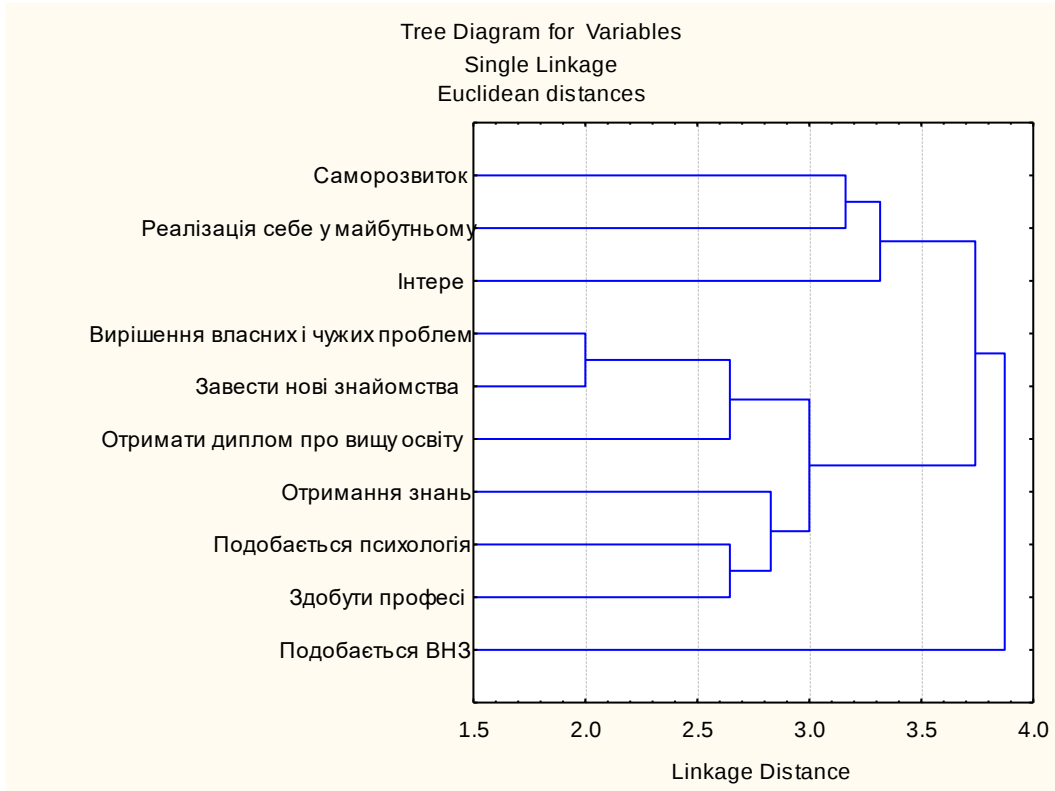

Рис. 17. Досліджуваний О

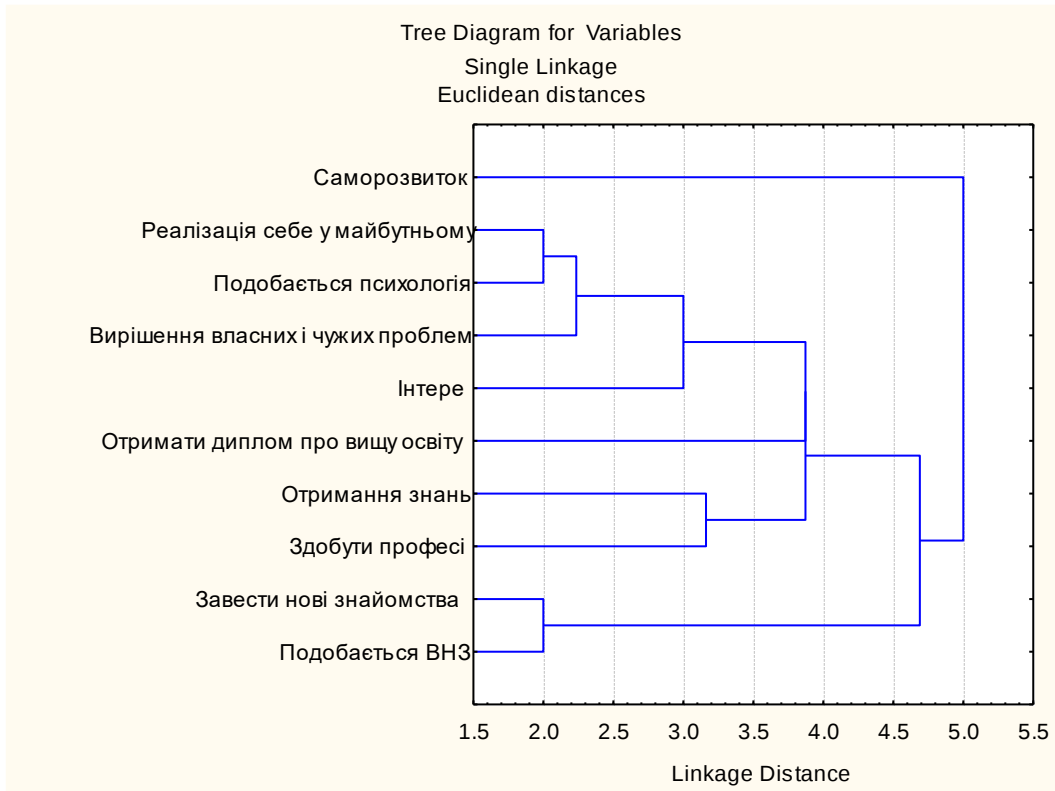

Рис. 18. Досліджуваний П

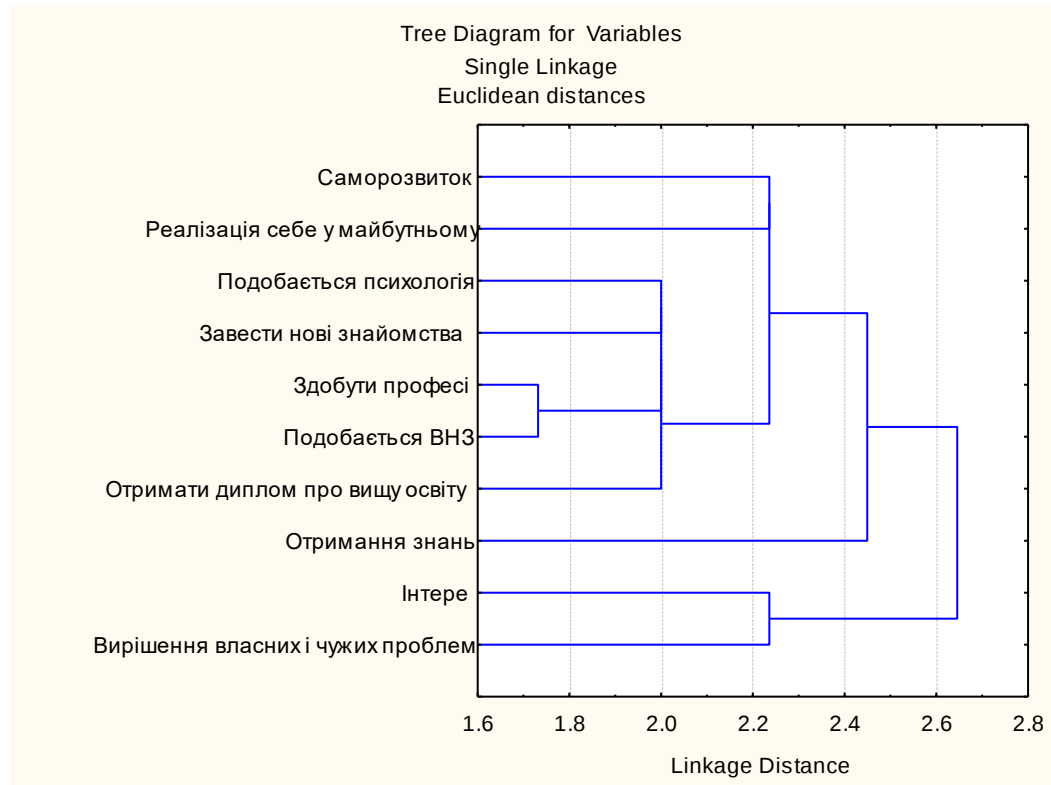

Рис. 19. Досліджуваний Р

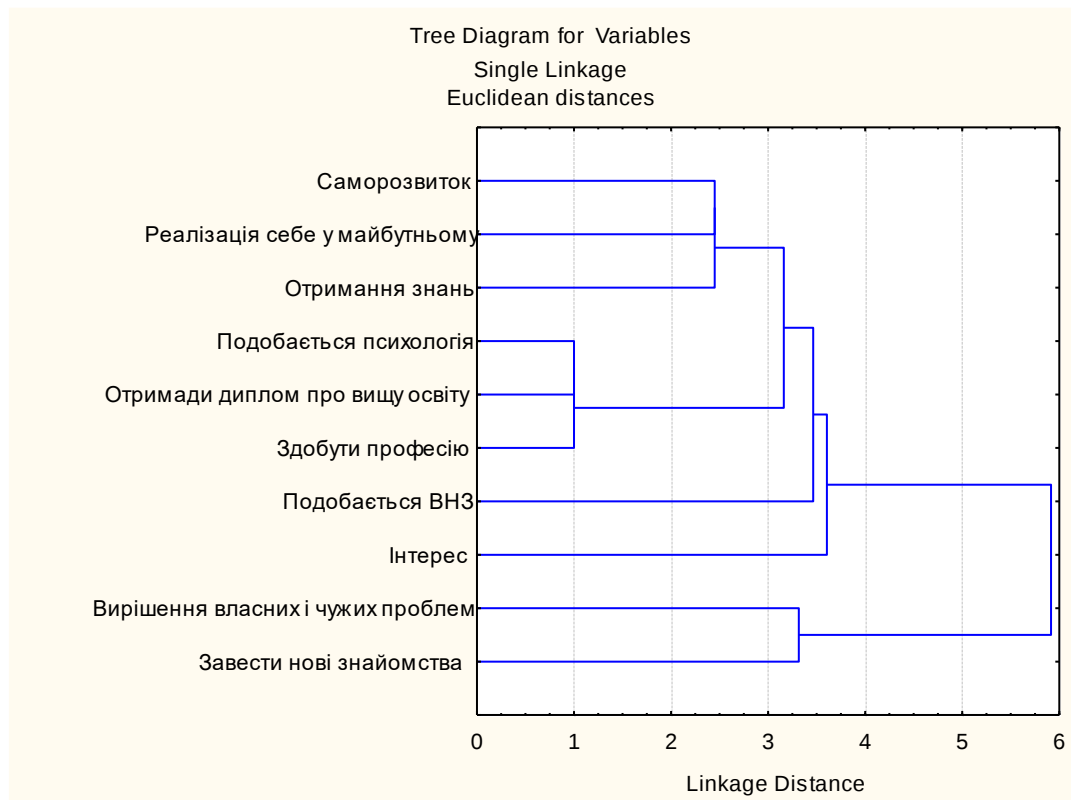

Рис. 20. Досліджуваний С

Додаток Б.

Кластерний аналіз мотивації до навчання студентів 3 курсу навчання

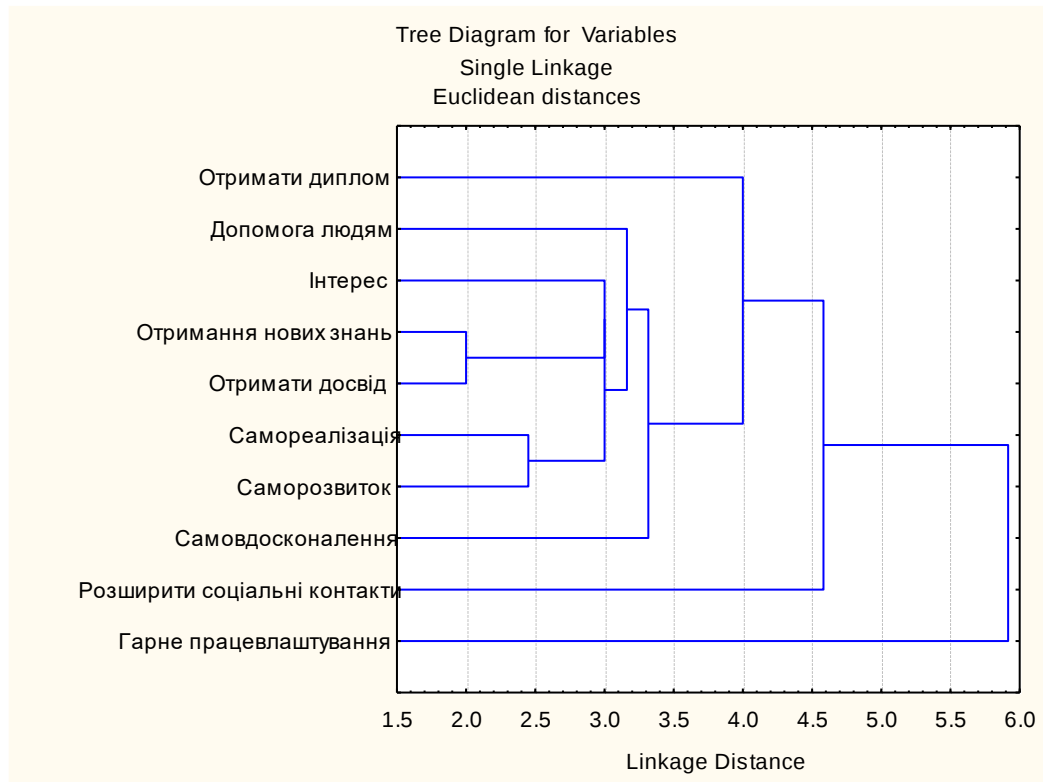

Рис.1. Досліджуваний А

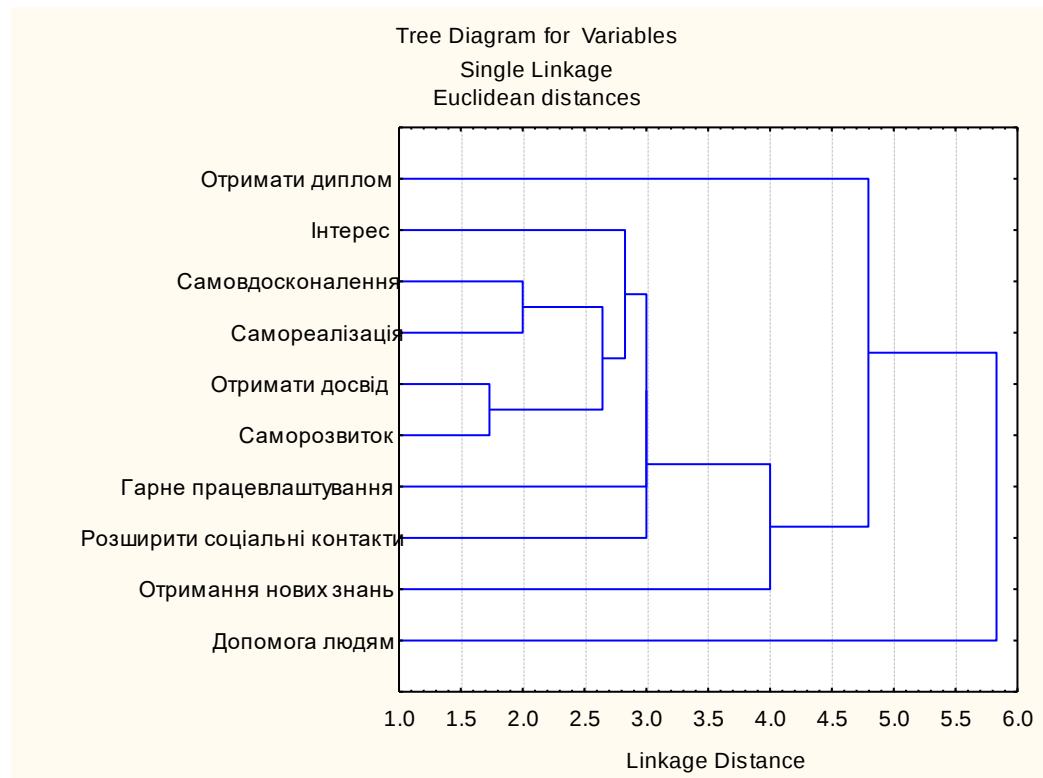

Рис.2. Досліджуваний Б

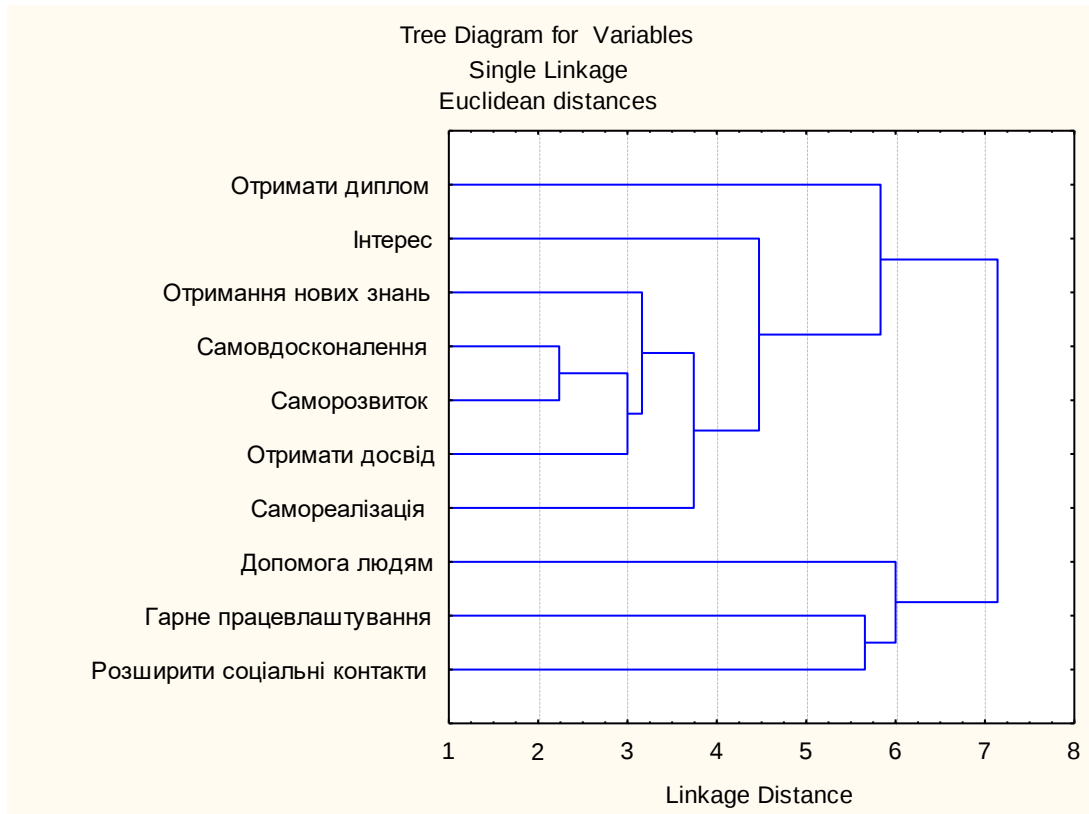

Рис.3. Досліджуваний В

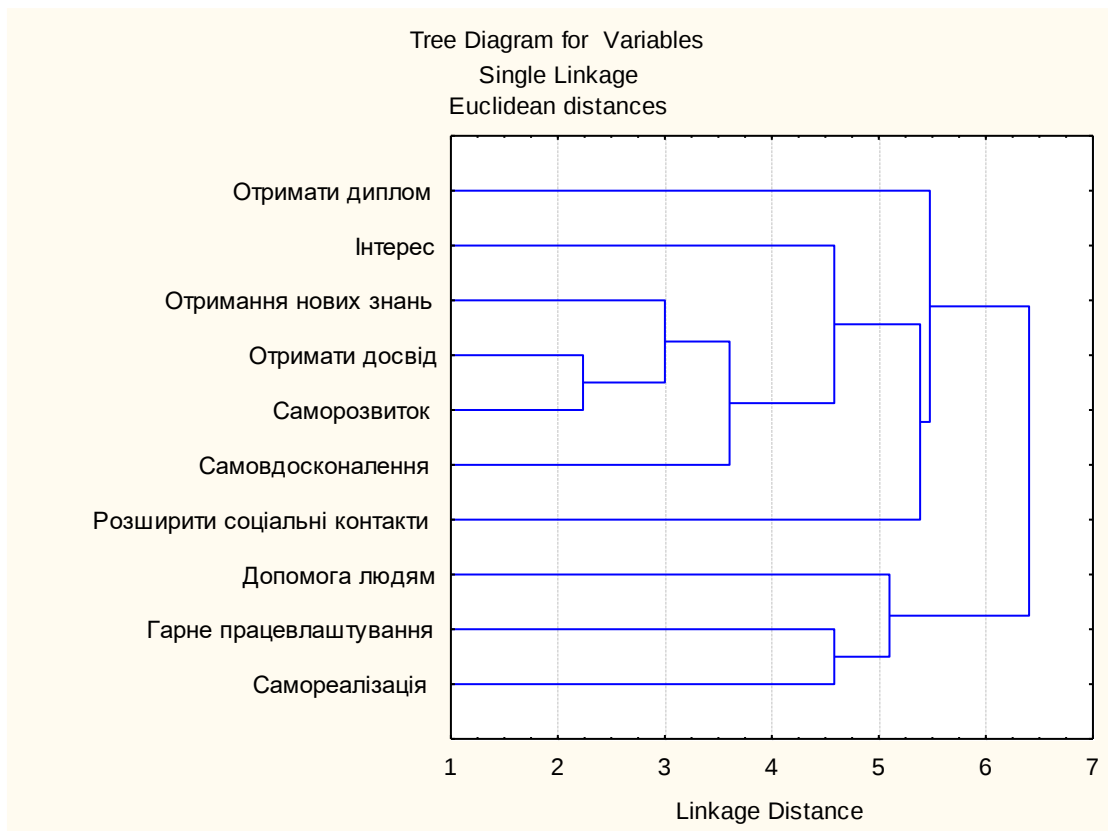

Рис.4. Досліджуваний Г

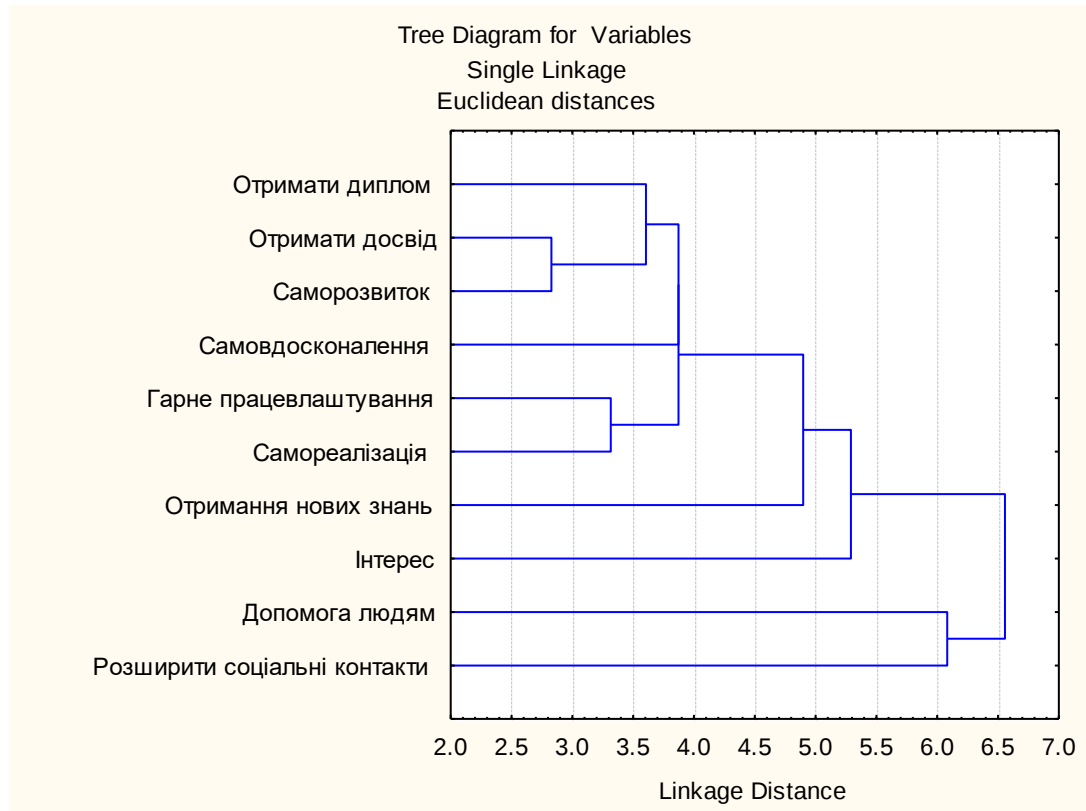

Рис.5. Досліджуваний Е

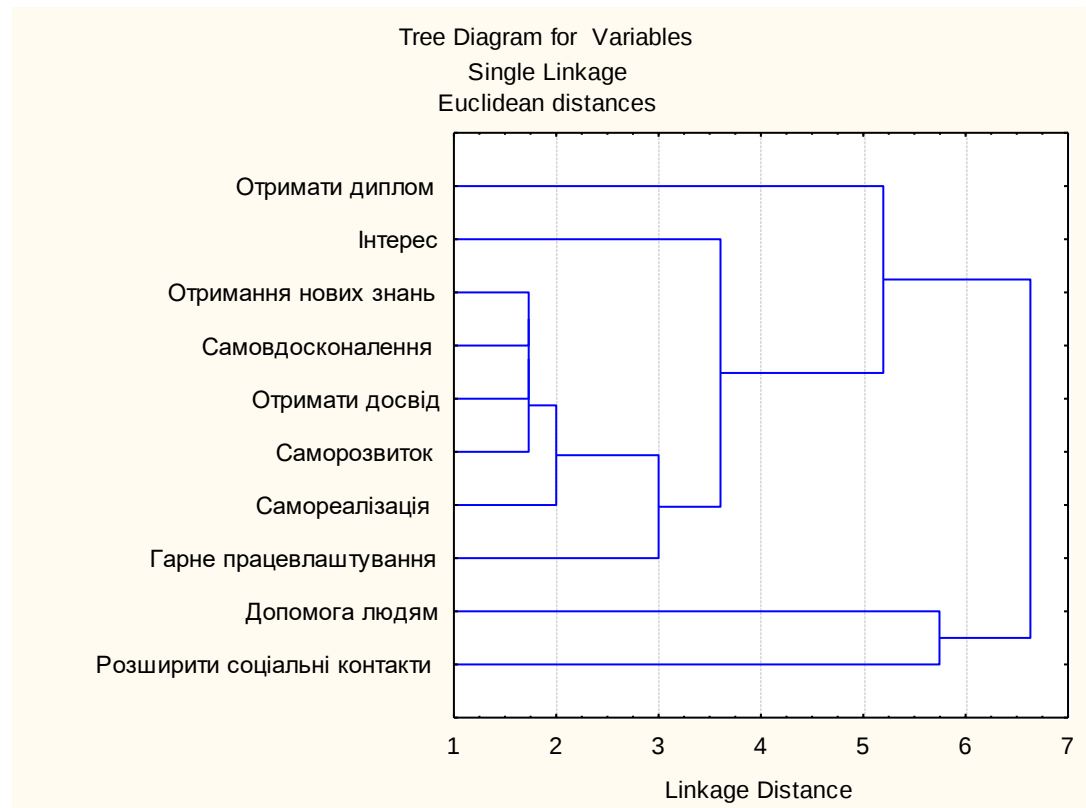

Рис.6. Досліджуваний Є

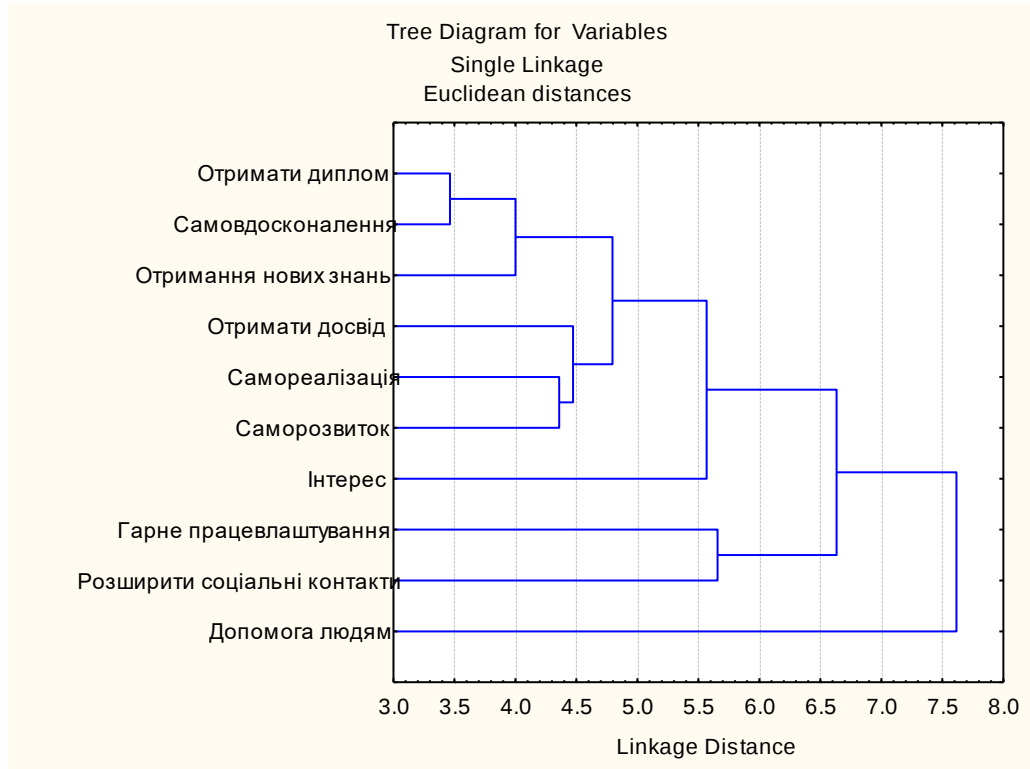

Рис.7. Досліджуваний Ж

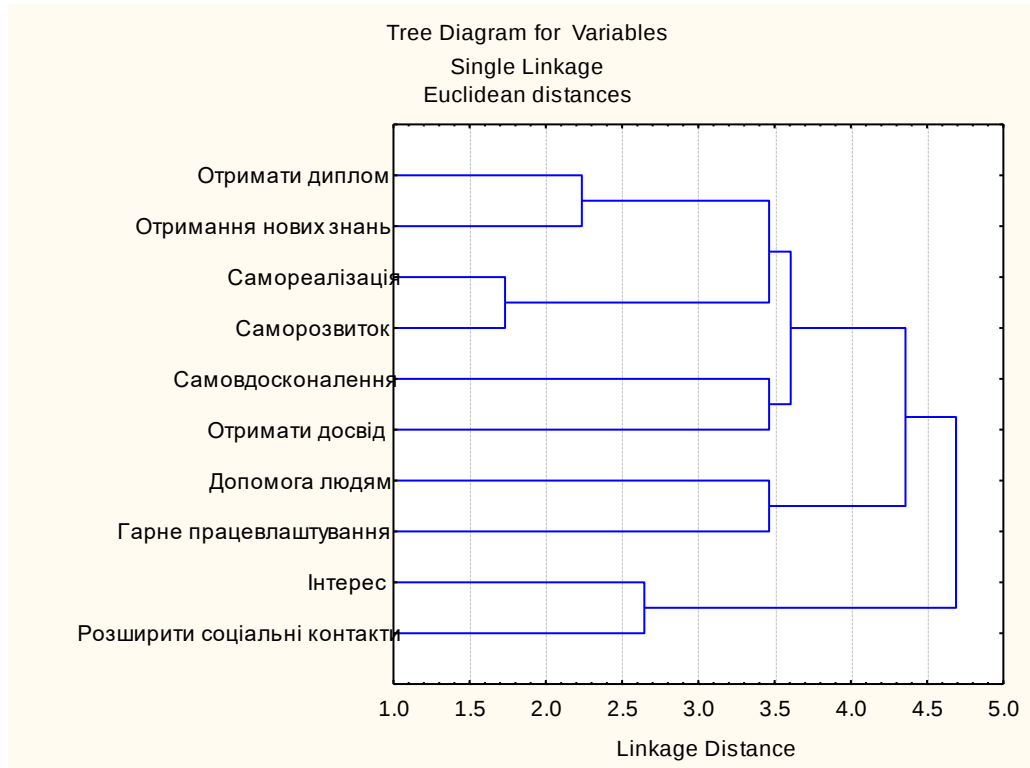

Рис.8. Досліджуваний З

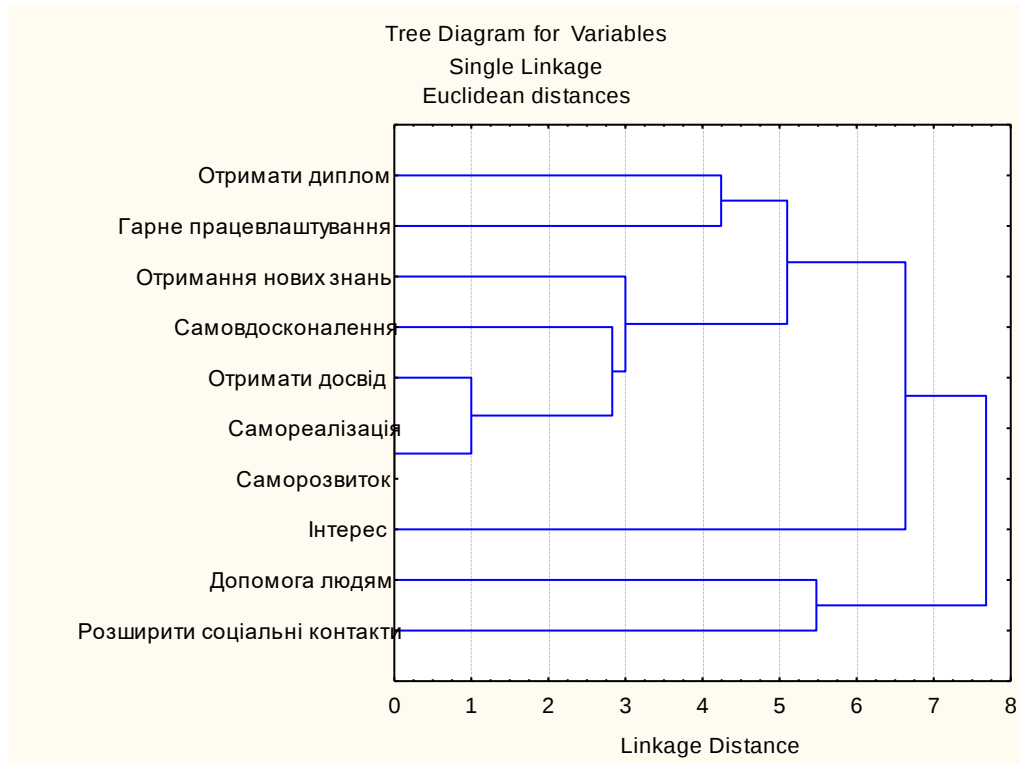

Рис.9. Досліджуваний II

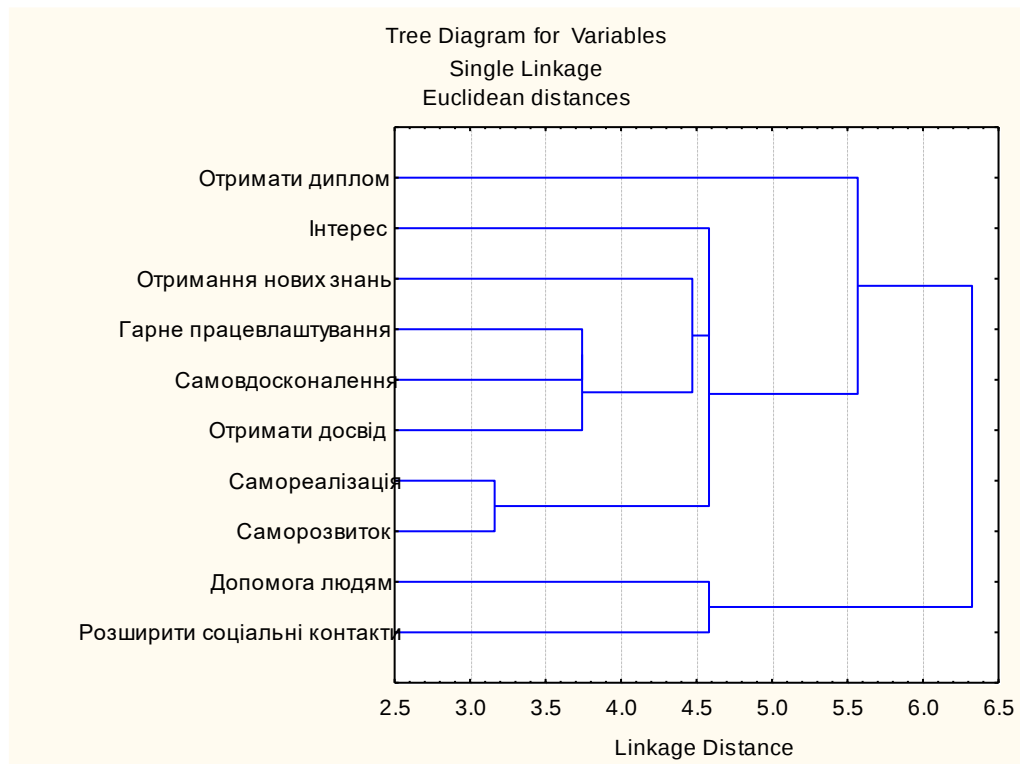

Рис.10. Досліджуваний I

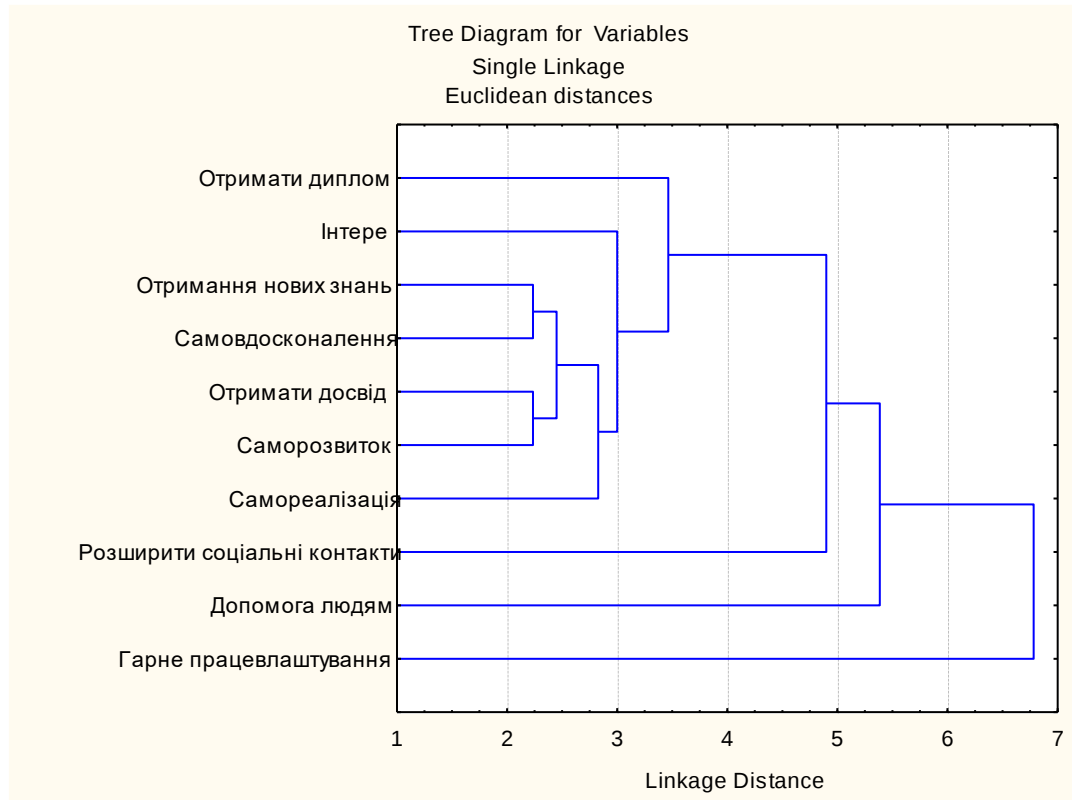

Рис.11. Досліджуваний Й

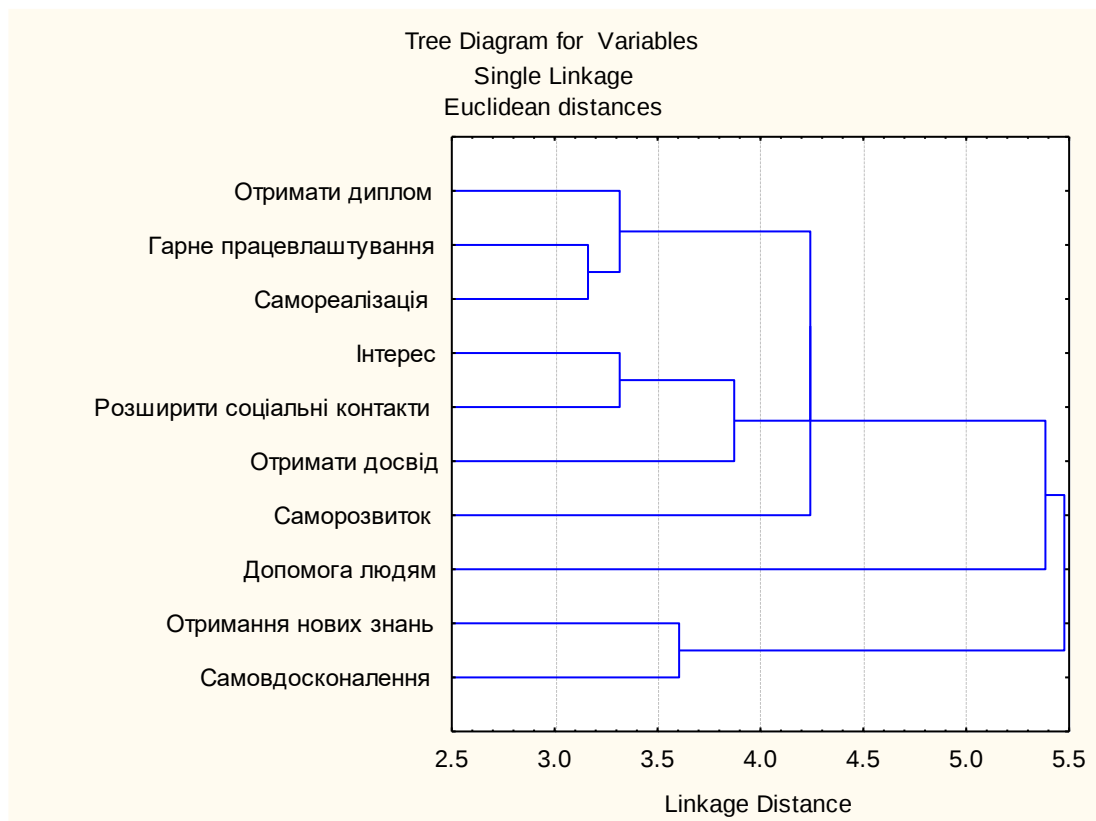

Рис.12. Досліджуваний К

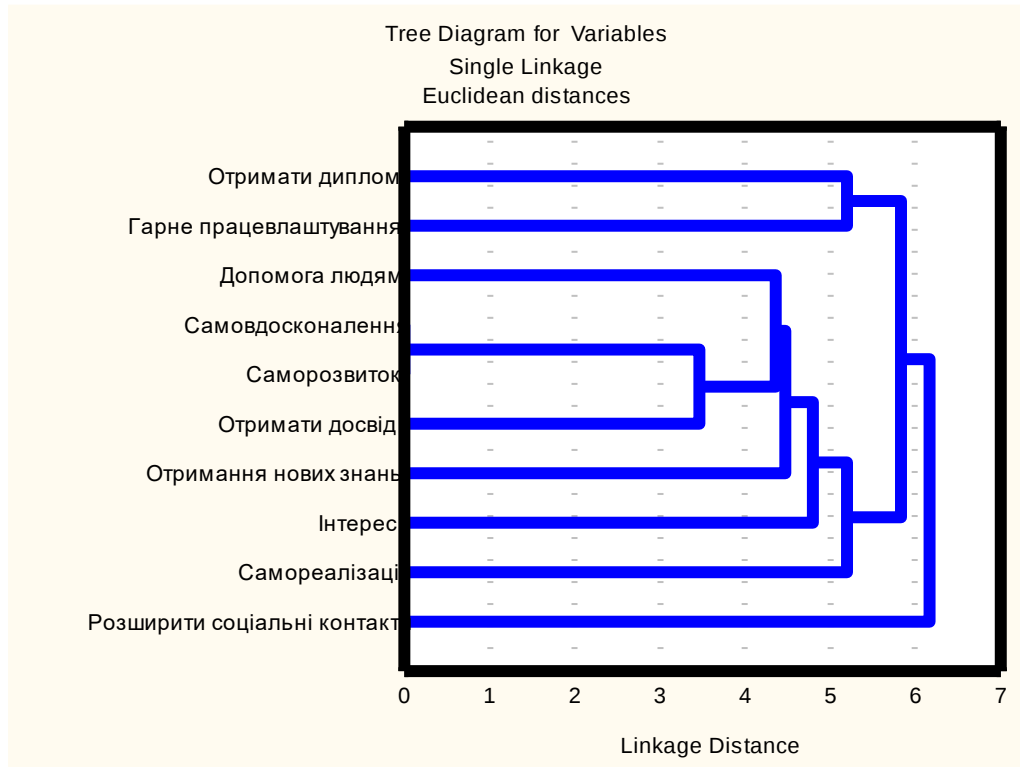

Рис.13. Досліджуваний Л

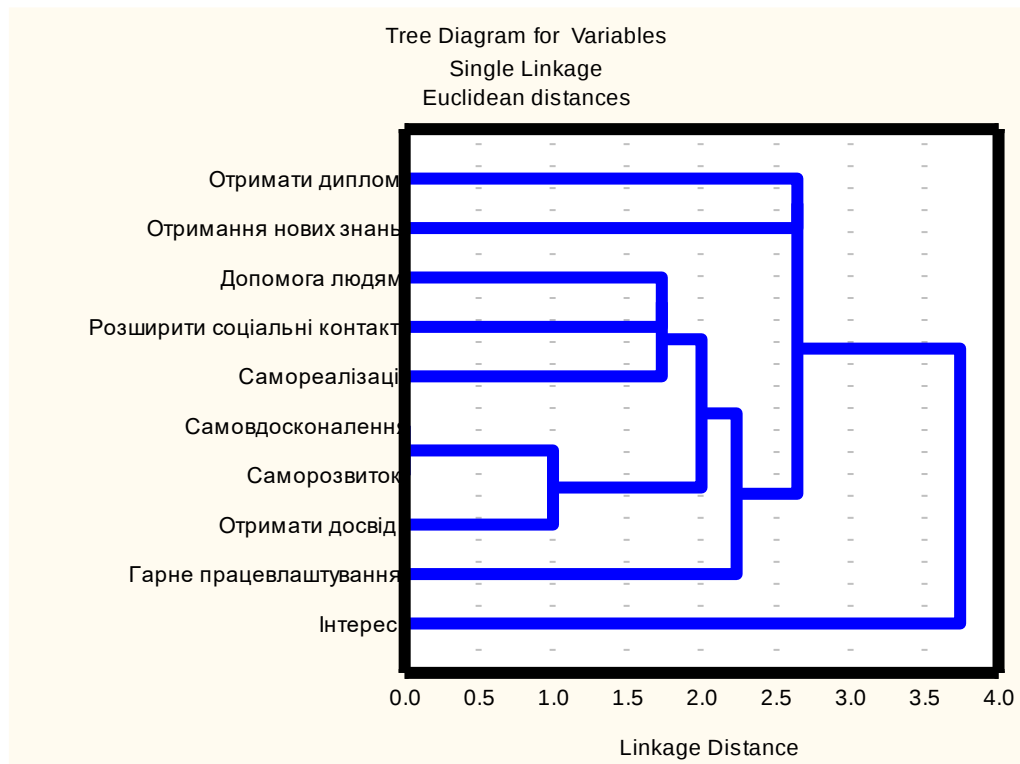

Рис.14. Досліджуваний М

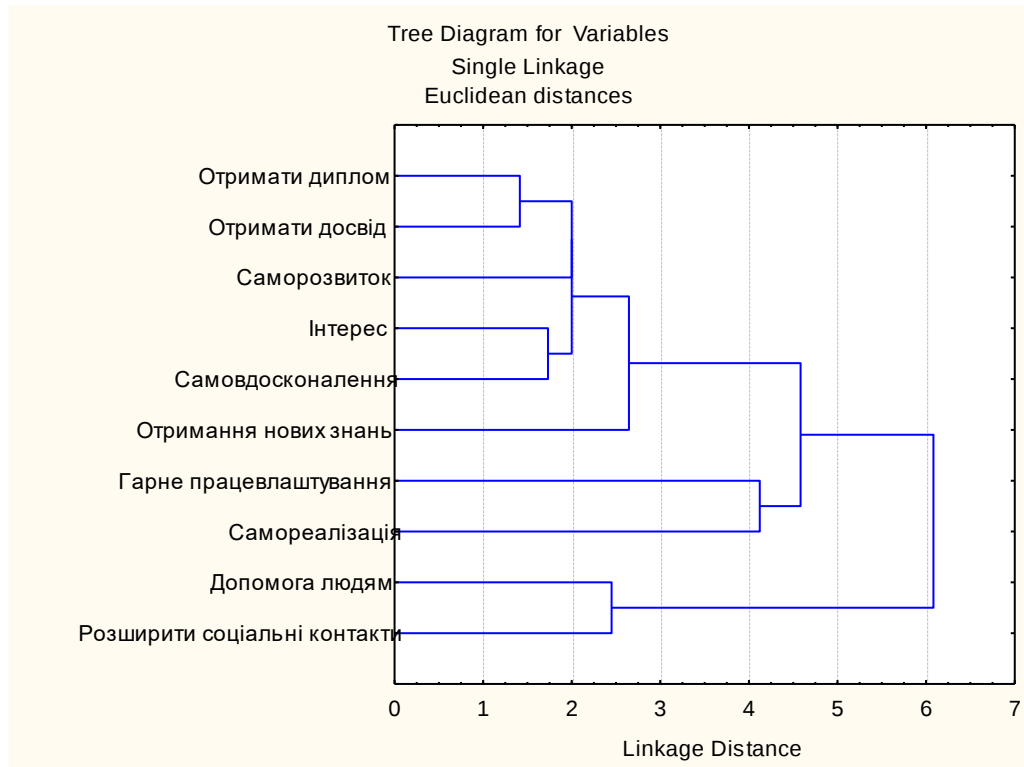

Рис.15. Досліджуваний Н

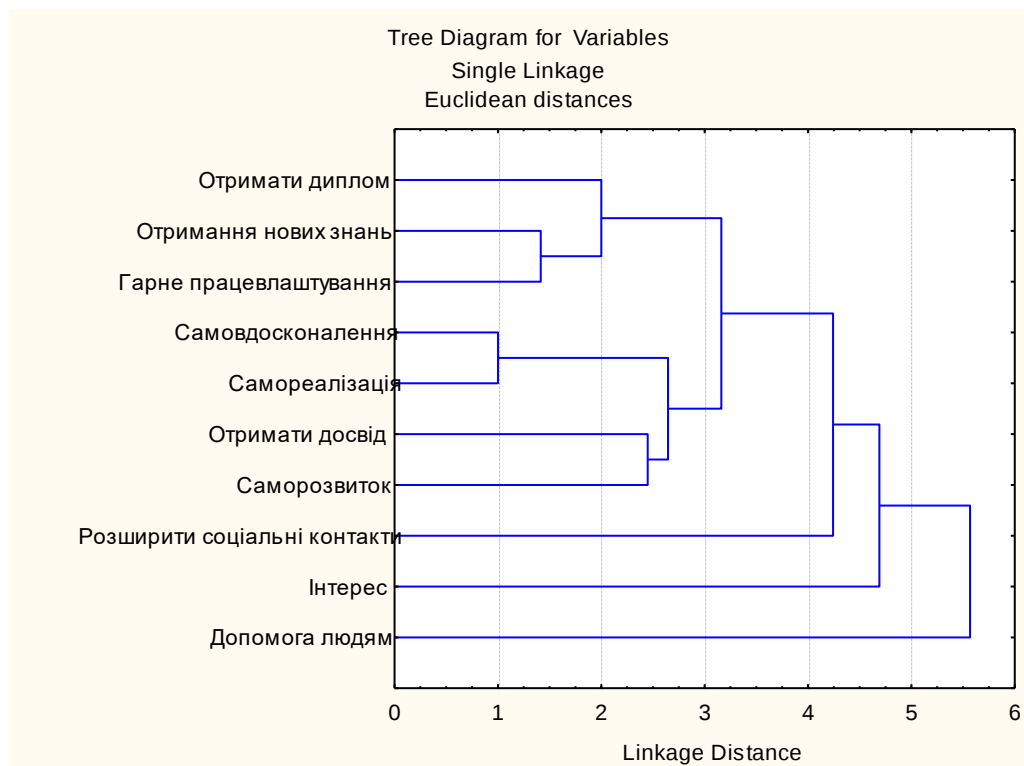

Рис.16. Досліджуваний О

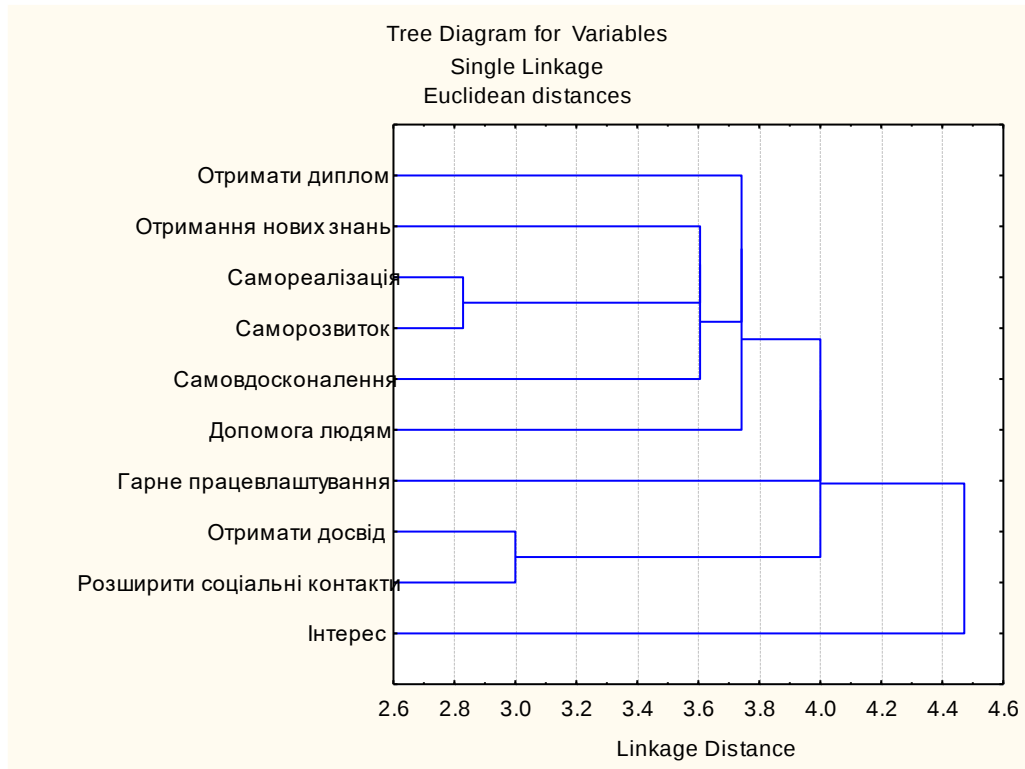

Рис.17. Досліджуваний П

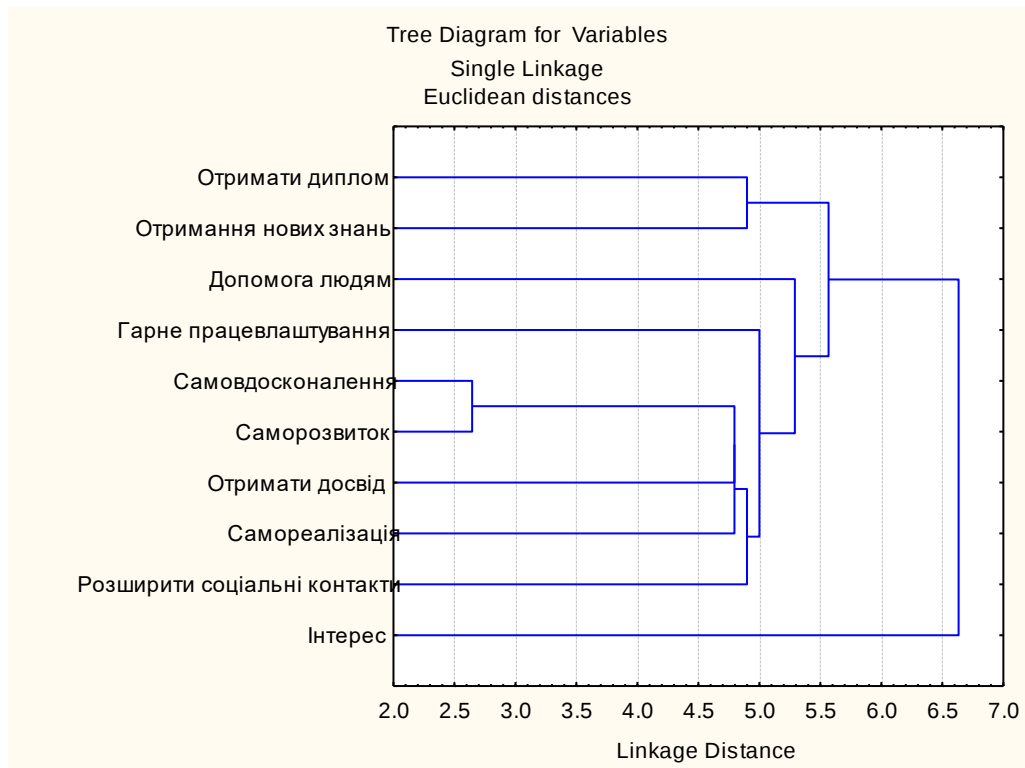

Рис.18. Досліджуваний Р

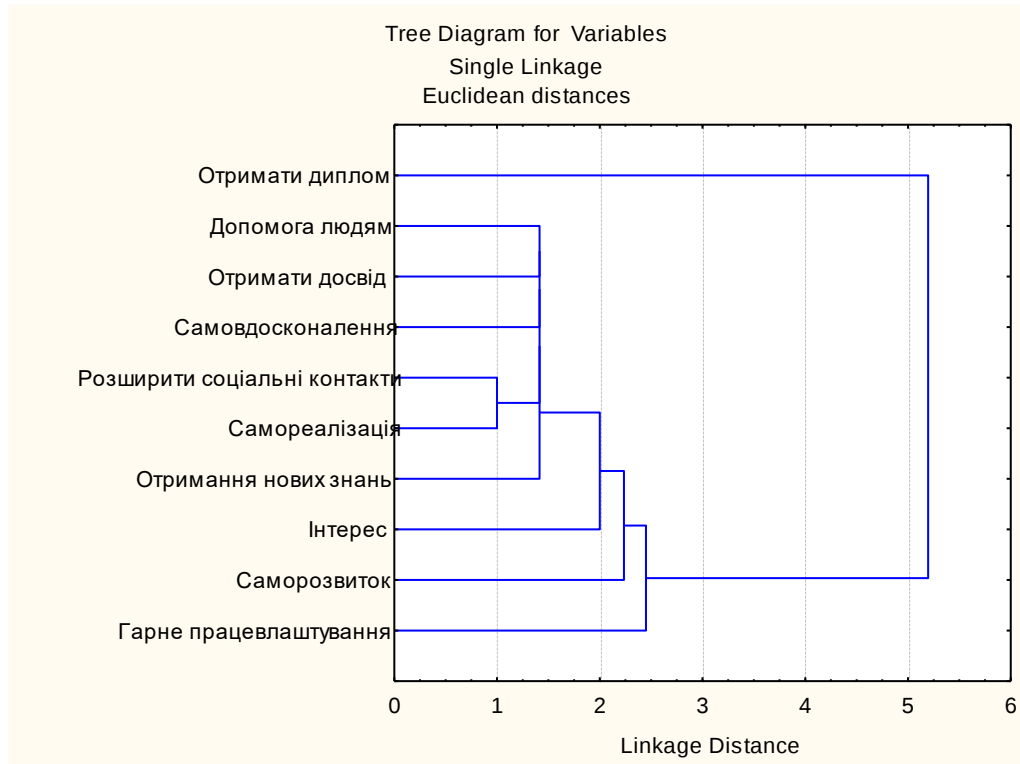

Рис.19. Досліджуваний С

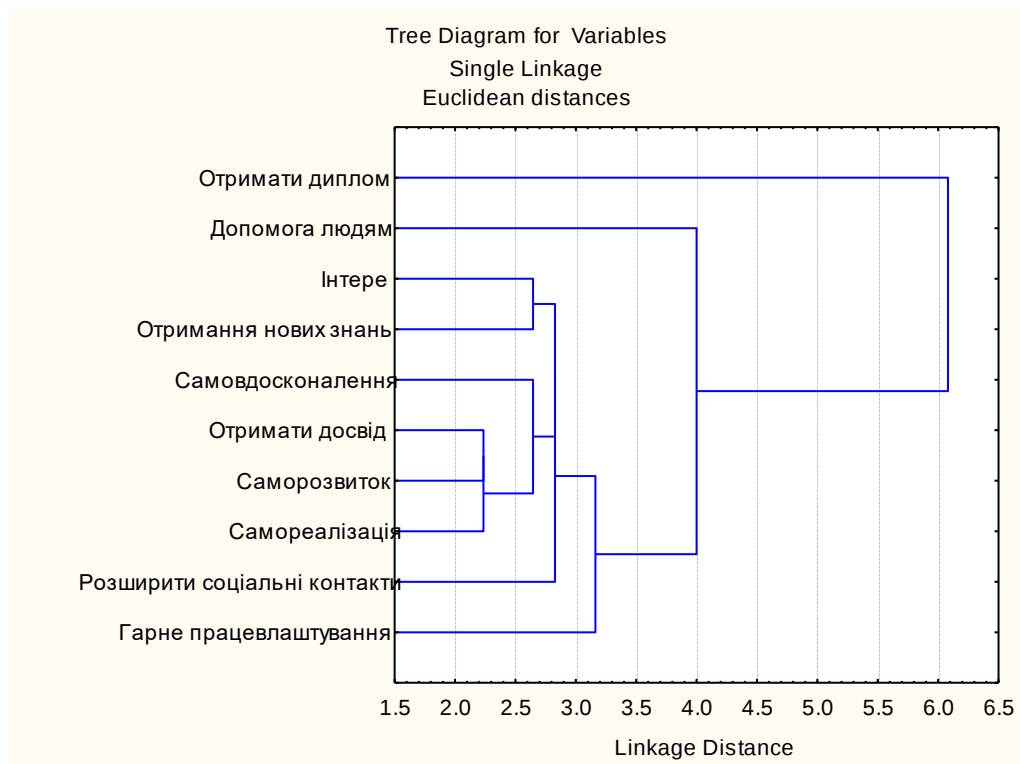

Рис.20. Досліджуваний Т